

บัญญัติชาติก

ประชุมนิทานในประเทศนี้แต่โบราณ ๕๐ เรื่อง

ภาคที่ ๓๖

พากุลชาติก

พิมพ์ในงานปลงศพ

นางทิพย์รัตนสมบัติ (เข้ม พุกกานนท์)

กษ

คุณหญิงอนุกุลวิธาร (โย จันทรพิศมัย)

เมื่อขมะโรง พ.ศ. ๒๔๗๑

พิมพ์ที่โรงพิมพ์โสภณพิพรรฒธนากร

คำนำ

อำนาจโท พระยาอนุกุลวิหาร (ชม จันทรพิศมัย) มาแจ้ง
ความที่ราชบัณฑิตยสภา จะทำการปลงศพ นางทิพย์รัตนสมบัติ
(แหม่ม พุกกานนท์) มารดาของภริยา กษัตริย์คุณหญิงอนุกุลวิหาร (ใบ
จันทรพิศมัย) ภริยา ใคร่พิมพ์หนังสือแจกในงานนั้นสักเรื่อง ๑ ขอให้
ข้าพเจ้าเลือกเรื่องหนังสือและจัดการพิมพ์ให้ ข้าพเจ้าแนะนำให้ช่วยรับ
พิมพ์หนังสือขุณยาสชาดก ก็ช่วยเป็นหนังสือชุดใหญ่มีผู้รับพิมพ์มาโดย
ลำดับ ยังเหลือออกเรื่องที่จะขบประถมภาค พระยาอนุกุลวิหาร
เห็นชอบด้วยจึงพิมพ์ขึ้นเป็นสมุดเล่มนี้

หนังสือขุณยาสชาดกนั้น ฉะบับเดิมเป็นภาษาบาลีกล่าวกันว่าแต่ง
ในเมืองไทย ก็ช่วยหนังสือคัมภีร์นี้ไม่มีในประเทศอื่นที่นับถือพุทธศาสนา
เช่นลังกาและพม่า ก็พบศัพท์บางแห่งเอาคำไทยไปผูกใช้ก็มี ที่ยิ่ง
กว่านั้นเอาภาษาไทยใส่ลงไปตรง ๆ หลาย ๆ ประโยคก็มี แต่หนังสือ
คัมภีร์นี้จะแต่งในสมัยใดไม่มีหลักฐานบอกไว้ เป็นแต่ประมาณกันว่าแต่ง
ภายหลังพวกคัมภีร์มังคลัตถที่ป็นและคัมภีร์สารสังคหะ ซึ่งแต่งในเมือง
ไทยเมื่อพุทธกาล ๒๐๐๐ ปีเศษ ก็ช่วยหนังสือซึ่งแต่งคราวนั้นไม่กล่าว
ถึงหนังสือขุณยาสชาดกเลยอย่าง ๑ ก็ช่วยสำนวนหนังสือขุณยาสชาดก
ทราบกว่าหนังสือซึ่งแต่งในสมัยนั้นอย่าง ๑

นิทานในขัณฑ์ชาติกนกมีผู้นิยมกันมากมานานแล้ว ถึงพระเจ้า
แผ่นดินรัชกาลให้แต่งเขียนเรื่องเล่นหนึ่ง ดังเช่นสมุทรโฆษเป็นต้น แล
ยังใ้ใคร่มีเอาเรื่องมาคิดประพันธ์เป็นโคลงฉันทกาพย์กลอนอีกมาก ควร
นับว่าเป็นวรรณคดีของไทยแท้ได้ เรื่องหนึ่ง หวังว่าผู้ใดรับหนังสือไป
จะพอใจเป็นส่วนมาก

พิณทองแพ

ราชบัณฑิตยสภา

วันที่ ๒๖ มกราคม พุทธศักราช ๒๔๗๓

๑๕๕
บัญญัติชาตก

เรื่องที่ ๕๐

พระราชานิพนธ์ (แจ่ม บุรณนที) เปรียญ ๖ ประโยค

วิเศษราชบัณฑิต เรียง

๕๐ พากุลชาตก

สุนขทาส วจนนที อภิ สตุถา เขตวเน วิหรนุโต เทวทตติ
อารพุก กเถสิ

สตุถา สมเด็จพระบรมศาสดาจารย์ เมื่อเสด็จสำเร็จพระปริยัติ
อยู่ณพระเชตะวัน อารพุก ทรงพระปรารภพระเทวทัตให้เป็นเหตุของต้น
กเถสิ จึงทรงแสดงผลคือชาตกนี้ อันพระสังคตีกาจารย์กำหนดด้วย
บาทพระคาถาว่า สุนขทาส วจนัน คังนเป็นอาทิ

เอกทิวส์ หิ แท้จริง วันหนึ่งภิกษุทั้งหลายนั่งสนทนากันในโรง
ธรรมสภาว่า ดูกรอาวโสทั้งหลาย พระเทวทัตทำความเพียรตะเกียก
ตะกายเพื่อจะฆ่าพระผู้มีพระภาคเจ้า แต่ก็ไม่สามารถที่จะฆ่าพระพุท
องค์ได้ มาบัดนี้พระเทวทัตนั้นก็ถึงความพินาศฉิบหายไปเอง

ในลำดับนั้น สมเด็จพระบรมศาสดาได้ทรงสัจจะอุปวาทกถาของ
ภิกษุทั้งหลายด้วยทิพย์โสตญาณ จึงเสด็จออกสู่การจากอาสน์ เสด็จ
พุทธลีลาสมาทรงประทับณโรงธรรมสภา แล้วมีพระพุทธานุญาตวิสคาม

๔
ขุณฺณาสชาตก

ว่า คุกรภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายนั่งสนทนาถึงเรื่องอะไรกัน ครั้น
 ภิกษุทั้งหลายทูลความตามที่ใดสนทนานั้นให้ทรงทราบ จึงมีพระพุทธ
 คำว่า คุกรภิกษุทั้งหลาย พระเทวทัตจะได้คิดประทุษร้ายตถาคต
 แล้วแลถึงความฉิบหายแต่ในชาตินี้เท่านั้น ห้ามมิได้ แม้ถึงในชาติปาง
 ก่อน พระเทวทัตก็ได้คิดประทุษร้ายตถาคต แล้วแลถึงความฉิบหายทุก
 ชาติ มีพระพุทธคำรัสถึงแล้วก็ทรงคุณุณภาพ พระภิกษุเหล่านั้น
 จะใคร่ทราบอดีตนิทานจึงทูลอาราธนา พระพุทธองค์ก็ทรงนำเรื่องใน
 อดีตกาลมาตรัสเทศนาดังต่อไปนี้ว่า

อดีเต ภิกขเว พาราณสียํ พุรหมทตฺโต นาม ราชา รชฺชํ
 กาเรสี ๗ ล๗ คุกรภิกษุทั้งหลาย ในกาลเป็นอดีตล่วงแล้ว พระราชา
 ทรงพระนามว่าพรหมทัต ทรงครองราชสมบัติอยู่ในเมืองพาราณสี ใน
 กาลนั้นมีเศรษฐีผู้มีทรัพย์คนหนึ่งชื่อว่า โภควุฒิ ตั้งบ้านเรือนอยู่ใน
 ที่ศุภรพาแห่งเมืองพาราณสี เศรษฐีนั้นเป็นผู้บริบูรณ์ด้วยโภคทรัพย์สมบัติ
 แลมีทรัพย์นับประมาณได้ ๗ โภฏี ทั้งเป็นผู้มีบริวารมากมาย แต่ไร้บุตร
 คือยังห้ามิบุตรไม่ ครั้นอยู่นานมา โภคทรัพย์ที่มออยู่นั้นก็ร่อยหรอไป
 ยิ่งเหลืออยู่ประมาณสักเล่มเกวียนหนึ่งหย่อน ๗ เศรษฐีนั้นจึงประกอบ
 การทำมาหากินด้วยตนเองสองคนกับภรรยา

ฝ่ายบิดาของเศรษฐีนั้น ตายไปเกิดเป็นพระอินทร์อยู่ในพิภพดาวดึงส์
 ในกาลนั้น พระโพธิสัตว์ของเราทั้งหลาย ก็ขึ้นไปอยู่ที่อยู่ในชั้นดาวดึงส์
 เหมือนกัน แต่ถึงคราวที่จะสิ้นอายุจติอยู่แล้ว ขณะนั้น โภควุฒิเศรษฐี

มีอายุได้ ๕๐ ปี เป็นผู้ยากจนลงโดยลำดับ ๆ มา ที่นั้นบิดาท่านไปเป็น
 พระอินทร์จึงนงคนมาลงเคราะห์จิตเป็นบุตรว่า บุตรของเราที่อยู่ในมนุษย์
 โลก เป็นอย่างไรหนอ ครั้นพิจารณาไปก็รู้ว่าบุตรนั้นยากจนลง จึง
 ดำริห์เห็นว่า บุตรของเราผู้จะดำรงวงศ์ตระกูลไว้ไม่ได้ ตระกูล
 ของเราก็จะเสื่อมสูญเสีย อย่างกระนั้นเลย เราจะต้องปลุกหน่อตระกูล
 ของเราชน ให้สืบต่อประเพณีเชื้อสายของตระกูลต่อไป ครั้นดำริห์ถึง
 นั้นแล้ว จึงพิจารณาเลือกหาผู้ที่มีบุญญาธิการ ก็ได้เห็นพระโพธิสัตว์
 ผู้จะสิ้นอายุสังขารจิตอยู่แล้ว จึงไปส่งสำนักพระโพธิสัตว์นั้น ยืนแทบ
 ประทิวมานแล้วกล่าวว่า คุณกรท่านผู้เนียรทุกข์ ตัวท่านจะสิ้นอายุจิต
 จากภพนี้แล้ว ขอท่านจงได้ ไปเกิดในครรภ์ภรรยาของ โภควุฒิเศรษฐี
 นั้นเทอญ

พระโพธิสัตว์นั้น รัชคาเชื่อเชิญของท้าวสักกเทวราชแล้ว ครั้น
 เวลาหมื่นยามกึ่งราตรี ก็จิตจากดาวดึงส์เทวพิภพ ลงไปปฏิสนธิ
 ในครรภ์ภรรยาของ โภควุฒิเศรษฐี

ในเวลากึ่งแห่งราตรีที่พระโพธิสัตว์ปฏิสนธินั้น ภรรยาของ โภควุฒิ
 เศรษฐีได้เห็นสยบนิมิตว่า มีต้นจำปาต้นหนึ่ง ประดิษฐานเอารากหยั่ง
 ลงในอ่างทองทั้งสอง อันตั้งอยู่โดยลำดับกันในห้องกลางเรือน เมื่อ
 กาลล่วงไปได้ ๑๐ ปี อ่างทองใบที่หนึ่งก็แตกทำลาย ฝ่ายอ่างทอง
 ใบที่สองนั้น ครั้นกาลล่วงไปได้ ๑๕ ปีก็แตกทำลายอีก แต่ต้นจำปา
 นั้นทงสูงขึ้นไปในอากาศ แล้วกลับลงมาประดิษฐานอยู่ณท่ามกลาง
 พระนคร มีกิ่งแลใบวรรณสีฐานแลดอกอันงามวิจิตรยิ่งนัก ครั้น

ขุณยาสชาคก

นางตนชนแต่เข้าตร์ จึงคิดรำพึงว่า สิบนิมิตของเราจะร้ายอย่างไร
 หนอ คิดคกงนแล้ว ก็ไปส้สำนักพราหมณ์ผู้ทำนายสิบนิมิต จึงเล่าความ
 ตามนิมิตนั้นให้ฟัง แล้วถามว่า สิบนิมิตของข้าพเจ้านจะร้ายดี
 ประการใด ขอท่านได้เมตตาพิจารณาทำให้ข้าพเจ้าด้วยเถิด

พราหมณ์ผู้ทำนายสิบนิมิตนั้น ก็พิจารณาใคร่ครวญดูตามสิบนิมิต
 แล้วทำนายว่า คุณกรนางผู้เจริญ ท่านจักได้บุตรผู้หนึ่งซึ่งมีขุณยธการ
 มาก แต่ทว่าเมื่อบุตรนั้นมีอายุได้ ๑๐ ปี ตัวท่านผู้เป็นมารดาจัก
 ถึงซึ่งความตาย ครั้นต่อมาเมื่อบุตรนั้นมีอายุได้ ๑๕ ปี ท่านที่เป็นบิดาก็
 จะทำกาลกิรียาตาย ต่อไปเบื้องหน้า บุตรของท่านนั้นจักได้ครอง
 ราชสมบัติเป็นอิศรภาพในเมืองพาราณสน์

ภรรยาของ โภควดีเศรษฐีได้ฟังคำทำนายดังนั้น ก็มีความโสมนัส
 ยินดีเป็นอันมาก จึงอ้ลาพราหมณ์ผู้ทำนายนิมิตกลับมาเรือนตน แล้ว
 เล่าความที่ได้นิมิตนั้น แลเล่าความตามที่พราหมณ์ผู้ทำนายสิบนิมิต
 ทำนายนั้น ให้สามฟังถถวนทุกประการ แต่นั้นมานางก็กระทำคัพภ
 ปรึหาร คือระวงพิทักษ์รักษาครรภ์ ไม่บริโภคของที่เผ็ดร้อนนึ่งเป็นต้น
 จนครรภ์นั้นถวนทศมาศ ลมกมมีชวาทก็บังเกิดจนการขวนขน นางก็
 คลอดบุตรเป็นชายมีผิวพรรณดุจทองคำวรรณาชาติ มารดาบิดาก็มีจิตดี
 พิศวาสยงนั้ จึงตั้งช้อบุตรนั้นว่าพากุลกุมารดงน เพราะถอเอาเหตุ
 ที่พราหมณ์ผู้ทำนายสิบนิมิตได้ทำนายไว้ว่า กุมารนี้จะได้เป็นอิศรภาพใน
 ตระกูลทั้งสองนั้น เป็นเนมิตกนาม แลมารดาบิดานั้นก็มีได้มีความ
 ประมาท เพราะเหตุที่รู้ว่าตัวนั้นจักตายเป็นแน่ จึงตั้งหน้าฆ่าเพญูทาน

รักษาคัลหาแลอุโบสถคัล

ทั้งประคยประคองเลี้ยงรักษายุตรนั้นโดย

ชอบธรรม

ของหน้าแต่นั้น ครั้นพากุลกุมารอายุได้ ๑๐ ปี ฝ่ายมารดา
 ทำกาลกิริยาตาย ชนไปบังเกิดในวิมานทองในดาวดึงส์เทวพิภพ ครั้น
 พากุลกุมารมีอายุได้ ๑๕ ปี เศรษฐีผู้บิดาก็เกิดพยาธิช่วยไข้ เมื่อได้
 รัชทุกขเวทนาเพราะพยาธิขยคน จึงเรียกบุตรนั้นเข้ามาใกล้แล้วสั่งว่า
 ลูกพ่อผู้เป็นลูกรัก บิดานี้เห็นจะตายเป็นแน่ ถ้าบิดาตายแล้วเจ้าอย่า
 เผาทรากศพของบิดาเสียเลย จงนำทรากศพของบิดาไปให้นอนหงายอยู่
 ในป่าช้า แล้วจงตั้งอ่างน้ำไว้ในที่ใกล้ศพนั้น บิดาตั้งใจจะให้เนื้อใน
 สรีระเป็นทานแก่สัตว์ทั้งหลาย ก็เมื่อสัตว์ทั้งปวงกินเนื้อหมดเหลือแต่
 กระดูกแล้ว เจ้าจงนำเอากระดูกศีรษะของบิดามารักษาไว้ ถ้าหาก
 ว่าเจ้าจะไถนาหว่านเข้าในไร่ใด เจ้าจงเอาเชือกผูกกระดูกศีรษะของ
 บิดาลากไปในที่นั้น ถ้ากระดูกศีรษะของบิดามีไต้ติดข้องอยู่ในที่นั้น
 เจ้าจงอย่าทำไร่ไถนาในที่นั้นเลย ถ้ากระดูกศีรษะของบิดาติดข้องอยู่
 ในที่ตำบลใด เจ้าจงไถนาหว่านเข้าลงในที่ตำบลนั้น ครั้นเศรษฐีสั่ง
 ยุตรตั้งนั้นแล้ว ก็กระทำกาลกิริยาตายไปเกิดในดาวดึงส์พิภพ

ฝ่ายพากุลกุมารนั้น ครั้นบิดาตายแล้วทำตามคำสั่งของบิดา
 แล้วเก็บกระดูกศีรษะของบิดารักษาไว้ จำเดิมแต่นั้นมาก็อยู่แต่ผู้เดียว
 ไม่มีญาติแลสหหายเป็นเพื่อนสอง ครั้นอยู่มาอายุได้ ๑๖ ปี จึงคิดว่า
 ตัวเรานี้เป็นคนผู้เดียวอยู่ครอบครองเรือนอันโตใหญ่ มิได้มีผู้ใดเป็นเพื่อน
 สอง อย่างระนุนเลย เราจะไปแสวงหาสัตว์สักตัวหนึ่งมาเลี้ยงไว้เป็น

๖ ขันขญาสชาตก

เพื่อนเรา เมื่อเราลากกระโหลกศีรษะบิดาไปซ่องอยู่ในที่ใด จะได้
ไถนาหว่านเขาลงในที่นั้น ครนคึกคกนแล้ว ก็ไปเที่ยวหาสัตว์ที่จะมา
เลี้ยงไว้เป็นเพื่อน จึงเคิรมาถงเรอนหญิงหม้ายคนหนึ่ง

ฝ่ายหญิงหม้ายนั้นเลี้ยงนางสนขไว้ตัวหนึ่ง นางสนขนั้นคลอดลูก
ออกมาสามตัว ในลูกสนขสามตัวนั้น ตัวหนึ่งขาว ตัวหนึ่งเหลือง
ตัวหนึ่งแดง

พากลกมารนั้น ครนไปถึงเรอนหญิงหม้าย ก็ไคเห็นลูกสนข
ทั้งสามนั้น จึงขนไปหาหญิงหม้ายแล้วพูดว่า ข้าแต่แม่ ข้าพเจ้าเป็นคน
กำพร้าไม่มีญาติ ตั้งแต่มารดาบิดาทายแล้ว ข้าพเจ้าก็เป็นคนผู้เดียว
แท้ ๆ ไม่มีใครเป็นเพื่อนสองเลย แม่จึงขายลูกสนขให้ข้าพเจ้าสักตัวหนึ่ง
ข้าพเจ้าจะขอไปเลี้ยงไว้เป็นเพื่อน

หญิงหม้ายไคฟังคกนนั้นก็มีความสงสารจึงพูดว่า ดูกรพ่อ เรา
ไม่ต้องการที่จะขอขายเอามูลค่า พ่อจะต้องการตัวไหนก็ขยเอาไปตาม
ปรารถนาเถิด แต่ทว่า ตัวเรานักเป็นคนผู้เดียวมิไคมีบุตรธิดา เรา
ปรารถนาจะตั้งท่านไว้ในที่เป็นบุตรเรา ท่านจึงเป็นบุตรของเราแต่วันนไป
พูดคกนแล้ว ก็เข้าสวมกอดพากลกมารขยเกล้าแล้ว ก็ให้อาบน้ำชำระ
กายแลให้บริโภคโภชนาหาร จึงเคอนให้เลอกขยลูกสนขเอาตามชอบใจ

ในลำคยนั้น พากลกมารก็ขยเอาลูกสนขตัวขาว แล้วลาหญิง
หม้ายพาลูกสนขนั้นไปเลี้ยงไว้ที่เรอน ครนต่อมาถงฤดูฝน มหาชน
จะทำไร่ไถนา ต่างก็เที่ยวขอหาโคกระบือเป็นคัน บางคนก็ลงมือไถ
หว่านในที่นานนั้น ๆ

๕๐ พากุลชาตก

ฝ่ายพากุลกุมารนั้น เอาเชือกผูกกระโหลกศีรษะของบิดา ลาก
 ไปในที่นาต่าง ๆ ตามคำที่บิดาสั่งไว้ แต่ลากมาลากไปถึง ๓ วันล่วง
 แล้ว หัวกระโหลกบิดาก็มีไต่ติดข้อมอยู่ในที่นาใด ๆ พากุลกุมารก็
 ลากต่อไป จนถึงประเทศที่อันตอนสูงประมาณได้ ๑๐๐ วา หัวกระโหลก
 ศีรษะบิดาก็ข้อมอยู่ในที่นั้น พากุลกุมารจึงคิดว่า ประเทศที่นี้เป็นที่สูง
 เกินประมาณนี้ เราไม่ควรจะลากไปทำไมเข้าสาธิตเลย แต่ที่เรา
 จะละทิ้งถ้อยคำของบิดาที่สั่งไว้ ก็ไม่เป็นการสมควร เพราะฉะนั้น เรา
 ควรจะพากเพียรลากไปก่อนนั้นแลทำให้เป็นที่นา จนกว่าจะหว่านเข้าสาธิต
 ลงให้จึงได้ คิดดังนี้แล้ว จึงยกกระโหลกศีรษะบิดาขึ้นวางไว้ณที่ข้าง
 หนึ่ง จึงกระทำความเคารพกราบไหว้ แล้วกลับมาเรือน ครั้นรุ่งขึ้นก็
 รับประทานอาหารแต่เช้า จึงเรียกลูกสุนัขด้วยเสียงว่า หห แล้วพา
 ลูกสุนัขไปสู่ที่อันตอนสูงนั้น พอไปถึงก็แผ้วถางถากทำที่นอนยั้งคำ
 แล้วก็กลับมาเรือนอาบน้ำบริโภคอาหารแล้วก็เข้านอน รุ่งเช้าก็พาลูก
 สุนัขไปแผ้วถางที่นอก เวลาเย็นก็กลับบ้าน กระทำอาการโดยนัย
 อยู่สามวัน

ในกาลนั้น พิภพของท้าวสักกเทวราชก็แสดงความร้อนผิปรกติ
 ท้าวสักกเทวราชจึงดำริหว่า ผู้ใดจะทำเราให้เคลื่อนจากเทวสถานหนอ
 ครั้นพิจารณาแล้วก็แลเห็นพากุลกุมารหน่อพทธางกูร ซึ่งประกอบภารงาร
 อยู่อย่างนั้น จึงพาเทพยวิษิตลงไปสู่มนุษยโลก ช่วยกันแผ้วถางชำระ
 ที่ตอนนั้นให้สำเร็จแล้วจึงเขียนหนังสือบอกไว้ว่า เราคือท้าวสักกเทวราช

ขณฺณาสชาคก

ไต่มาชำระถากถางที่อื่นไว้สำหรับให้แก่พากุลกุมารผู้เดียว ชักหนังสือ
แล้วก็กลับไปยังเทวโลก

ปุนทิวเส ครั้นเวลารุ่งเช้า พากุลกุมารบริโภคอาหารแล้ว จึง
เรียกลูกสนักไปสู่นั้น ครั้นไต่เห็นท่อนแฉ่วถางเตียนเป็นอันดีก็เสียใจ
คิดว่านึกว่ามีผู้มาชำระซึ่งครอบครองเสียแล้ว จึงแลดูไปในทิศต่าง ๆ ก็
ไต่เห็นหนังสือที่เขียนขกไว้ เข้าไปอ่านครั้นว่าท้าวสักกเทวราชมาชำระไว้
ให้ ก็มีใจโสมนัสยินดีจึงกลับมาเรอน เมื่อตนไม่ ไยหน้าทแฉ่วถาง
ไวันั้นแห่งใดแล้ว ก็เอาไฟไปจุดทำให้เตียนเป็นทนา จึงหว่านเข้าเปลือก
ลงในทนั้น แล้วก็กลับมาเรอนอก จึงจัดแจงรวบรวมทรัพย์สิ่งของเก็บงำ
ซ่อนฝังดีแล้ว ก็ไปยังทนานันกับลูกสนัก จึงปลุกเรอนเป็นกระท่อมลงใน
ทนานัน แล้วอยู่เฝ้าเข้าเปลือกในนาของตน ครั้นเข้าในนานันเกิด
ผลมีรวงเต็มบริบูรณ์ ด้วยอานภาพแห่งกระโหลกศีรษะของบิดา ก็
ทำการเก็บเกี่ยวกองเป็นลอมขนไว้ ภายหลังพากุลกุมารโพธิสัตว์นั้น
จะใคร่รักษาอุโบสถศีล จึงจัดแจงอาบน้ำชำระกายแต่เวลาเช้า แล้ว
สนาทานศีลพร้อมด้วยองค์แปดประการ ครั้นสมาทานถอมันแล้ว ก็
พิจารณาใคร่ครวญดูศีลที่ตนรักษา เมื่อเห็นว่าศีลของตนบริสุทธิ์บริบูรณ์
ดีแล้ว ก็เกิดความขยติโสมนัส จึงคิดว่า เรานอนาถาเป็นคนผู้เดียวหา
ญาติคามิไต่ จะมาอยู่กลางทุ่งกลางป่าคิงนี้ ที่ไหนเราจะไต่ภรรยา
กับเขาบ้าง คิดแล้วก็เกิดความสลตใจ จึงปริวิตกต่อไปว่า ไร้ตัวของ
เรานี้เป็นคนผู้เดียวแท้ ๆ มารดาบิดาแลญาติสาโลหิตมิตรสหายก็มีไต่มี
เลย เรานมีแต่ลูกสนักตัวเดียวอยู่เป็นเพื่อน ถ้าเกิดพยาธิขวยไซ้

หรือถูกอันตรายแต่เนอร้ายเป็นตนมาเขยตเขยพ ก็จักถึงซึ่งความตาย
โดยแท้ อนึ่งเล่าเรากัปรารถนาจะเป็นพระพุทธรเจ้า เพื่อจะไต่ไปลองสัตว์
ทั้งปวงออกจากสังสารวัฏ ความปรารถนาของเราจะสำเร็จหรือหนอ ราพึง
ถึงตวตงนแล้ว ก็เกิดความทุกข์โทมนัสน้ำตาไหล

ในขณะนั้น ทวยอานภาพแห่งคิลแลความปรารถนาของพากุลกุมาร
โพธิสัตว์ อาสนะของท้าวสักกเทวราชก็แสดงอาการอันร้อน

แท้จริงในกาลก่อนหน้านั้น ท้าวสักกเทวราชได้ให้นางเทวธิดา
ผู้หนึ่ง ซึ่งจวนจะสิ้นอายุจติจากเทวโลก ไปบังเกิดในครรภ์นางอัครมเหษี
ของพระยาสัตตกกุฎราชแล้ว เพราะฉะนั้น เมื่ออาสนะแสดงความร้อน
ท้าวสักกเทวราชจึงพิจารณาดู ก็รู้ความปริวิตกของพากุลกุมารโพธิสัตว์
นั้น จึงพิจารณากนางเทวธิดาต่อไป ก็รู้ว่านางไปเกิดเป็นธิดาของพระยา
สัตตกกุฎราช ซึ่งครองราชสมบัติอยู่ในสัตตกกุฎนคร

แท้จริงเมืองสัตตกกุฎนครนั้น ตั้งอยู่ในทวีปน้อยอันหนึ่ง ซึ่งเป็น
บริวารของชมพูทวีป แลเป็นเมืองชนของเมืองพาราณสีด้วย แต่ไกล
จากชมพูทวีปถึง ๕๓ โยชน์ โดยยาวแลกว้างของเมืองนั้นได้ ๔ โยชน์
แลเป็นเมืองคอนสูงกว่าชมพูทวีปถึง ๕๐๐ วา ทั้งเป็นเมืองมีสวนอุทยาน
แลแม่น้ำ แลสระโยกขรณีทั้งหลายแวดล้อม บริบูรณ์พร้อมไปด้วยไรรณา
ทั้งหลาย มีไรรเพาะปลุกแลไรรณาเข้าสาละเป็นต้น

พระยาสัตตกกุฎราชซึ่งครองเมืองนั้น มีพระมเหษี ๗ คน พระ
มเหษีทั้ง ๗ นั้นมีธิดาคนละคน ๆ รวมเป็นธิดา ๗ คนด้วยกัน แต่ฝ่าย

๑๔ ขัญญาสชาตก

นางเทวธิดาที่จุติจากเทวโลกนั้น มาบังเกิดในครรภ์นางอัครมเหษีที่หนึ่ง ครั้นนางเจริญวัยอายุได้ ๑๖ ปี มีรูปทรงสัณฐานผิวพรรณอันงามอุดม อย่างยิ่ง เปรียบประดุจดังว่านางเทพอัปสรในสวรรค์

เมื่อท้าวสักกเทวราชส่องทิพเนตรเห็นนางนั้น จึงเสด็จลงจาก เทวโลก แล้วไปสู่สำนักพระยาสัตตกกุฎราช ประดิษฐานอยู่เหนืออากาศ แลแสดงรูปสรีรให้เห็นปรากฏ แล้วกล่าวสุนทรพจน์ว่า ทูกรพระยามนุษย์ เรามาหาท่านขณเพื่อจะขอธิดาท่านคนหนึ่ง ท่านจงให้ธิดาคคนที่เกิด ในนางอัครมเหษีที่หนึ่งแก่เราเถิด เราจะพาเขาไปให้แก่มาณพหน่อ พุทธางกูรผู้มีขัญญาธิการอันยิ่งใหญ่ ต่อไปมาณพหน่อพุทธางกูรนั้น จะได้ครองราชสมบัติในเมืองพาราณสี จักได้เป็นพระราชาผู้มีขัญญาธิการ อันล้ำเลิศ ธิดาของท่านนั้นก็จักได้เป็นอัครมเหษี

พระยาสัตตกกุฎราชได้ทรงฟัง ก็ประคองอัญชลีมีพระหฤทัยโสมนัส จึงมีพระราชดำรัสตอบเทวโองการว่า ข้าแต่ท้าวมณวาทเทวราช ขอ พระองค์จงเป็นทพของข้าพเจ้า จงพาธิดาของข้าพเจ้าไปตามพระ ประสงค์ที่ใดทรงเห็นชอบ แล้วจงทรงประกอบให้เป็นคุณเป็นประโยชน์ นั้นเถิด

ท้าวสักกเทวราชได้รับอนุญาตแล้ว ก็เข้าอุ้มราชธิดานั้นเหาะมา โดยอากาศ ครั้นมาถึงทนายของพากลกุมารโพธิสัตว์ จึงนฤมิตไข่ฟอง หนึ่งใหญ่ประมาณเท่าผลพัก มีสัณฐานภายในอ่อนนุ่มคจขยุย ใน ภายในของไข่นั้น ขบริบูรณด้วยอาหารเครื่องประดับแลชนเนอโภชนาหาร ต่าง ๆ อันเป็นที่พิษเป็นต้น เมื่อราชธิดานั้นปราถนาสิ่งใดก็ได้อสิ่งนั้น

สมทั้งปราถนา ครั้นนฤมิตสำเร็จแล้วจึงให้ราชธิดาเข้าไปอยู่ในภายใน
ไซ่นั้น แล้วเอาไซ่นั้นไปวางไว้ในที่นาของพากุลกุมาร จึงบันดาลให้
ลูกสุนัขไปยืนเฝ้าไซ่นั้นอยู่ แล้วท้าวสักกเทวราชก็เสด็จกลับไปเทวโลก

ฝ่ายพากุลกุมารไต่ย็นเสียงลูกสุนัขเฝ้าอยู่มิได้หยุด กนก
ประหลาดใจยิ่งนัก จึงลงจากเรือนกระท่อมเดินไปดูก็เห็นไซ่วางอยู่
ที่นั้น จึงหยิบเอาไซ่นั้นมาเก็บไว้บนเรือนกระท่อมอันเป็นทออยู่ ครั้นรุ่งขึ้น
เช้าก็ไปทำการงารในที่อื่นเป็นไรรู้

ส่วนราชธิดาที่อยู่ในไซ่นั้น เมื่อพากุลกุมารไปแล้วก็ออกจากไซ่
จึงทำการชำระล้างถูเก็บกวาด ทำเรือนกระท่อมนั้นให้หมดจดสะอาด
เป็นอันดี แล้วก็จัดแจงตกแต่งโภชนาหาร พร้อมทั้งคาวหวานตั้งไว้
แล้วนางก็กลับเข้าไปอยู่ในไซ่ตามเดิม

ฝ่ายพากุลกุมารทำการอยู่ในที่นา พอเย็นลงก็กำหนดในใจว่า
เวลานี้เป็นเวลาบริโภคอาหาร จึงเดินกลับมาแล้วขึ้นไปบนเรือนกระท่อม
ก็เห็นโภชนาหารที่นางตกแต่งวางไว้ จึงนึกว่า ใครหนอมาจัดแจง
โภชนาหารไว้ให้เรา อาหารนั้นล้วนเป็นของดีประกอบด้วยไอชารสเลิศ
ต่าง ๆ ประคองจึงว่าพระกระยาหารที่เขาคงแต่งถวายพระราชานั้น
อย่ากระนั้นเลย ถ้าวันพรุ่งนี้มีผู้มาตกแต่งไว้อีก เราจึงจะคอยสอดแนม
ดูต่อไป คิดดังนี้แล้วก็บริโภคโภชนาหารนั้น แล้วเอาโภชนาหารที่เหลือ
จากบริโภคให้ลูกสุนัขกิน ลูกสุนัขนั้นครั้นได้กินอาหารที่พริกก็เลย
พูดภาษามนุษย์ได้ เพราะอานุภาพอาหารที่เป็นทิพย์นั้น

ครันรูงชนเข้า พากุลกumarตนขน้วนปากล้างหน้าแล้ว ก็มีใ
 เก้งำทนอนหมอนมุ้งแลของทไซสอยทงปวง เข็คประตุไวแลวกไป
 ทำการในทีนาของตน

ฝ่ายราชธิดาก้อออกจากไซ้ ไปเก้งำสิ่งของทงปวงเรียขรอยแล้ว
 ก้ตกแต่งโภชนาหารไวคจากาก่อน แลวกกกลับเข้าไปอยู่ในไซ้ตามเดิม
 ส่วนพากุลกumarทำการแล้ว ถึงเวลากกกลับมาเรือน เห็นสิ่งของ
 ทงปวงเก้งอย่เรียขรอย จึงบริโภคอาหารทนางตกแต่งไวแลวกคิดในใจ
 ว่า เราจะคอยสอดแนมจับให้จงได้ ครันรูงชนวนทสาม พากุลกumar
 ตนนอนขน้วนปากล้างหน้าแล้ว ก้ทำอาการเหมือนจะไปทำางารคจวันก่อน
 จงไปนั่งช่อนอย่ในที่แห่งหนึ่ง เพอจะคอยกว่าใครเป็นผู้มาจับการขาน
 เรือน แลตกแต่งอาหารไวให้เราบริโภค

ส่วนราชธิดานั้น สำคัญว่าพากุลกumarไปนาแล้ว จึงออกมาจาก
 ฟองไซ้ทำการเก้งกวาดแลตกแต่งโภชนาหารคจจากาก่อน ครันรู้ว่า
 พากุลกumarออกไปช่อนอย่ภายนอก นางจึงคิดว่า เราก้คงเป็นภรรยา
 ข้องพากุลกumarโดยแท้ค้อไปภายนอก พากุลกumarคงจักได้เป็นพระราชา
 ครองเมืองพาราณสี ตัวเราก้จักได้เป็นอัครมเหษีค้ราชาภิเศก นางคิด
 คงนแล้ว ก็มีใคกลับเข้าไปอยู่ในฟองไซ้อนเป็นที่อย่ของตน เลยนั่งเป็น
 ปรกค้อยขนเรือนนั้น

พากุลกumarเห็นนางนั่งอย่เป็นปรกคิแล้ว ก้ไปทำการงารทควร
 จะพงกระทำในทอนเป็นไร่นา ครนถึงเวลาเย็นกลับมา แลขนไปขนเรือน
 ก้ยังเห็นนางนั่งอย่อย่างนั้น จึงขนไปข็คประตุเรือนแล้วถามว่า คุณกรเจ้า

ผู้มีพกตรอนเจริญ เจานมนามชอโรมาแต่ไเหน เจ้าเป็นหญิงมนุษย์หรือ
 เป็นยักษ์นี่ หรือเป็นนางเทวธิดาองค์ใด เหตุไฉนจึงได้มาอยู่ใน
 ราชธิดาจึงตอบว่าข้าแต่ท่านผู้เป็นเจ้า ข้าพเจ้านเป็นธิดาของพระยา
 สัตตกกุฎราช ท้าวสหัสสนัยผู้มีอำนาจพาข้าพเจ้ามาเพื่อจะให้ปฏิบัติท่าน
 อนึ่งท้าวสกกเทวราชนั้นได้ให้ไซ้ฟองนี้ไว้ เพื่อสำหรับไซ้ชอนเรือนหินภย
 อนจะมาถึง เปลือกไซ้จะเป็นที่พงของข้าพเจ้า เมื่อเวลาต้องภยใดทุกข
 ต่าง ๆ พากุลกุมารได้ฟังดังนั้น จึงหยิบเปลือกไซ้มาดูแล้วส่งให้แก่นาง
 นางรับเปลือกไซ้แล้วก็เอาไปเก็บไว้ จึงตักแต่งอาหารให้พากุลกุมาร
 บริโภค ครั้นพากุลกุมารบริโภคเสร็จแล้ว นางก็บริโภคต่อภายหลัง
 แล้วให้ โภชนะที่เหลือจากบริโภคแก่ลูกสนธิ

จำเริญแต่นั้นมา ชนทั้งสองก็อยู่ร่วมสมัครสังวาสเป็นสามีภริยากัน
 แลราชธิดานั้นก็ไตนามชื่อว่า นางสุขมาอันธทา เพราะเหตุที่นาง
 ได้อาศัยอยู่มากในฟองไซ้

ฝ่ายชนชาวบ้านทั้งหลายที่ได้คุ้นเคยกับพากุลกุมารมาแต่ก่อน
 พากันเที่ยวไปมาอยู่ที่นั่น ครั้นเห็นสองสามีภริยาอยู่กินด้วยกัน ก็พูด
 ชุบชิบกันว่า พากุลกุมารนี้ เป็นคนทศกศะ ยากจนหาที่พงมิได้
 กลับมาได้เมียมีรูปร่างงดงามน่าชื่นชม ดุจนางเทพธิดาในสวรรค์
 พากุลกุมารนมีบุญเป็นอัครรรยหนอ ก็คิดพิททชาวบ้านพูดกันนั้น ก็
 เลื่องลือออกไปตลอดบ้านตำบลนั้น

ฝ่ายคามโภชกชนด้วย ผู้เก็บส่วยในบ้านตำบลนั้น เมื่อได้ฟัง
 กิตติศัพท์แต่ลูกบ้านของตน ก็มีความปรารถนาจะไปดูสองสามีภริยา จึง

ออกจากบ้านตรงไปยังหน้าของพากุลกุมาร ครั้นเห็นนางมีรูปทรง
 สันฐานงามอกม แลประกอบไปด้วยลักษณะสิริวิลาส มีผิวพรรณอัน
 งามบริสุทธิ์สะอาด ดุจดังว่านางเทพอัปสรในสวรรค์ ทั้งบริบูรณ์ไปด้วย
 สีสลาจารวตอันดี จึงคิดว่า นางคนนี้มีลักษณะอันงามมิได้สมควรแก่

พากุลกุมารอันเป็นคนเลวทรามนั้นเลย เพราะเหตุว่าพากุลกุมารนั้น
 เป็นคนยากจนอนาถา อนึ่งนางคนนั้นก็มิได้สมควรแก่อาตมาผู้เป็น
 คามโภชกชนเหมือนกัน เพราะเหตุว่านางนั้นมีรูปอันงามเลิศยิ่งนัก

อย่างกระนั้นเลย เราจะเข้าไปเฝ้าพระราชาในเมืองพาราณสี ทูลให้ทรง
 ทราบว่า พากุลกุมารคนนั้นมาได้ถือฉัตรตะนงเป็นภรรยา แต่นางนั้นมิได้
 สมควรแก่พากุลกุมารเลย เพราะพากุลกุมารนั้นเป็นคนจนอนาถา

ควรจะไปนำฉัตรตะนงนั้นมาตั้งไว้ ให้เป็นอัครมเหสีของพระองค์ ครั้นคาม
 โภชกคิดดังนี้แล้ว จึงเข้าไปเฝ้าพระเจ้าพาราณสีทูลว่า ข้าแต่สมมติ
 เทวตา บัดนี้พากุลกุมารผู้เป็นคนทุคคตะอนาถา ได้หญิงแก้ว มีนาม

ชื่อว่าสขมาอันหาเป็นภรรยา ควรพระองค์จะไปนำหญิงแก้วนั้นมาแล้ว
 ตั้งไว้ในที่ เป็นอัครมเหสีของพระองค์ พระพุทธเจ้าข้า

พระเจ้าพาราณสีได้ทรงฟังดังนั้น จึงตรัสว่า กุญชรคามโภชก
 ท่านอย่ากล่าวอย่างนี้ ถ้อยคำของท่านไม่สมควร เพราะว่าพากุลกุมาร
 นั้นมิได้มีโทษแลความผิดอันใดอันหนึ่ง ซึ่งจะให้เราไปชิงเอาภรรยา
 ของเขามาเช่นนี้ เช่นการมิได้สมควรเลย

คามโภชกจึงกราบทูลว่า ข้าแต่สมมติเทวราช ข้าพระบาท
 ได้ขอกกล่าวพากุลกุมารนั้นแล้วว่า ท่านจงไปเฝ้าพระราชาผู้เป็น

พระมหากษัตริย์เจ้าขอพระขรรค์ปุกเกล้าเป็นทพงเกิด เพราะว่าพระราช
 มหากษัตริย์นั้น พระองค์เป็นทพงของสรรพสัตว์ทั้งหลายทั่วไปมิได้
 เลือกหน้า เมื่อข้าพระบาทกล่าวอย่างนี้ พากุลกุมารนั้นก็มีไคมาเฝ้า
 ฝ่าพระบาท พระเจ้าพาราณสีไคทรงสคยก็ทรงนั่ง มิได้มีพระดำรัส
 ประการใด คามโกชกจึงกราบทูลต่อไปอีกว่า ข้าแต่สมมติเทวราช ขอ
 พระองค์ได้ โปรดส่งคำสั่งไปถึงพากุลกุมารนั้นว่า ให้พากุลกุมารหา
 ไก่ตัวหนึ่งมาชนกบไก่อของหลวง ถ้าว่าไก่ของพากุลกุมารนั้นแพ้ไก่ของ
 หลวง ก็ควรจะไปนำเอาภรรยาของพากุลกุมารนั้นมา แทนเงินค่า
 เติมพนธ์ของไก่อที่แพ้ขึ้นเกิด พระพททเจ้าข้า
 พระเจ้าพาราณสีไคทรงสคยอธิบายดังนั้น ก็ทรงรับว่าอธิบายอนันต
 สามารถให้สำเร็จประโยชน์ไค จึงตรัสขังคยราชบุรุษผู้หนึ่งว่า ทุกร
 พระนายเจ้าจงไปหาพากุลกุมารซึ่งตั้งเคหสถานอยู่ณที่นั่น แล้วจง
 กล่าวว่ ทุกรพากุลกุมาร ท่านจงแสวงหาไก่ชนตัวหนึ่ง ไปชน
 กบไก่อของพระราชในวันพรุ่งนี้ ราชบุรุษรับพระราชโองการแล้วก็ไปหา
 พากุลกุมาร บอกความตามมีพระราชโองการนั้น
 พากุลกุมารไคฟังดังนั้นจึงเข้าไปบอกภรรยาว่า ทุกรเจ้าผู้มีพกต
 อนเจริญ บัดนี้พระราชามีรับสั่งให้ราชบุรุษมาบอกว่ ให้พืหาไก่ไป
 ชนกบไก่อของพระราชในวันพรุ่งนี้ ก็แต่ว่าเมื่อวันวาน คามโกชก
 ไคมายังเคหสถานของเรานี้ ไคเห็นเจ้าผู้บริบูรณ์ด้วยรูปสรีระอันงาม คง
 จะนำเอาความไปทูลพระราชให้ทรงทราบเป็นแน่ แต่เราทั้งสองจะคิด
 ประการใด

นางสุขมาอธทาจึงกล่าวตอบว่า ข้าแต่ท่านผู้เป็นสามี ท่านอย่าคิดวิตกกังวลไปเลย การที่จะแสวงหาไก่ไปชนนั้น เป็นภาระธุระของดิฉันเอง ครั้นนางตอบดังนี้แล้ว ก็ไปยังท่อนเป็นที่เก็บซึ่งฟองไข่ จึงเอามือล้วงเข้าไปภายในกระเปาะแห่งฟอง จับเอาไก่ตัวหนึ่งมาส่งให้แก่สามี แล้วบอกว่า ข้าแต่ท่านผู้เป็นสามี ท่านจงนำเอาไก่ตัวนี้ไปชนกับไก่ของพระราชชา แลชี้ให้พริว่า ขอให้ท่านมีชัยชำนะเถิด

พากุลกุมารรับไก่แล้วก็มีจิตตชนชม ไส้มนัส จึงอุ้มไก่อ้นั้นเข้าไปเฝ้าพระราชชา ครั้นถึงจึงถวายบังคมแล้วทูลถามว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เป็นมหाराช ข้าพระบาทได้ทราบเกล้าว่า พระองค์ส่งราชบุรุษไปถึงข้าพระบาท พระพุทธเจ้าชา จึงมีพระราชดำรัสว่า เออคกรพากุลกุมาร เราได้ส่งราชบุรุษให้นำข่าวสาส์นไปถึงท่าน บัดนี้ท่านได้นำไก่มาชนหรือ ข้าแต่สมมติเทวราชเจ้า ข้าพระบาทได้นำไก่มาแล้ว สดแต่แต่จะทรงพระกรุณาโปรด ฯ พระพุทธเจ้าชา

พระเจ้าพาราณสีจึงมีพระราชดำรัสว่า ถ้ากระนั้น เราพากันไปที่หน้าพระลานท้องสนามหลวงเถิด มีพระราชดำรัสดังนี้แล้ว ก็เสด็จออกจากราชการไปยังหน้าพระลาน พร้อมกันพากุลกุมารนั้น ครั้นถึงจึงทรงประทัยณราชอาสน์ ตรัสบังคยอำมาตย์ผู้หนึ่งว่า คกรพระนาย ท่านจงไปนำเอาไก่ที่จะชนนั้นมา

อำมาตย์รับพระราชบัญชาแล้ว ก็ไปนำไก่ชนขนาดใหญ่มาตัวหนึ่ง ไก่ันสูงใหญ่กว่าไก่ของพากุลกุมาร ในราวสามสองหรือสองเอาหนึ่ง ครั้นมาถึงจึงปล่อยไก่อ้นั้นให้พระราชชาทอดพระเนตร

พระเจ้าพาราณสีทอกพระเนตรแล้ว จึงตรัสซ้อมว่า ตุกรพากุล
 กุมาร ถ้าหากว่าไก่อของท่านแพ้ไก่อของเราไซ้ ท่านจงให้ภรรยา
 ของท่านแก่เรา ตรัสซ้อมดังนี้แล้ว จึงมีรับสั่งให้ปล่อยไก่อทั้งสอง
 ลงในสังเวียนเป็นที่ชนไก่ พากุลกุมารจึงปล่อยไก่อของตนลงในสังเวียน
 ข้างฝ่ายอำมาตย์ก็ปล่อยไก่อหลวงลงในสังเวียนพร้อมกัน

ฝ่ายไก่ที่พชนนั้นก็ชนแลรบชกกันอยู่ ข้างฝ่ายไก่อหลวงมิได้รบ
 ชกแลมิได้ชนเลย ขณะนั้นไก่อทั้งสองต่างก็เข้าจิกต่อกันพลวันไปมา ข้าง
 ไก่อที่พชนจึงลงเคียดแทงลูกตาทั้งสองของไก่อหลวง แล้วเลยตีเตะเอา
 แข็งแลชกทั้งสองของไก่อหลวงหักในทันใด ไก่อหลวงก็ถึงอัยราชัยพ่าย
 แพ้ไก่อของพากุลกุมาร

ขณะนั้น มหาชนทั้งหลายมีมหาอำมาตย์เป็นประธาน ต่างก็พูด
 กันว่า น่าอัศจรรย์จริงหนอ ไม่เคยพบเคยเห็นไม่ควรจะเป็นก็เป็นไปได้
 ไก่อตัวเล็กกลบชนะไก่อตัวใหญ่ ไก่อหลวงนั้นใหญ่กว่าราวสองเอาหนึ่ง
 กลบอัยราชัย

ฝ่ายพระเจ้าพาราณสีนั้น มีพระหฤทัยประกำอบด้วยความโทมนัส
 ทั้งมีความละอายอกสัพวกราชบริษัฑแลมหาชนทั้งหลาย ทรงชบเซา
 นิ่งอยู่ แล้วทอกพระเนตรคู้หน้าคามโภชก ๆ ก็แลดูพระพิกัตร์พระเจ้า
 พาราณสี มีรู้ ทว่าจะทำประการใด

ส่วนพากุลกุมารนั้น ครั้นไก่อของตนมีชัยชนะแล้ว ก็กราบ
 ถวายบังคมลาพระเจ้าพาราณสี อ้อมไก่อกลับมายังเรือนอันเป็นที่อยู่ของ
 ตน แล้วบอกความนั้นแก่ภรรยา

๔
ขณฺญาสชาคก

พระเจ้าพาราณสีนั้น ครั้นพากลกุมารกลับไปแล้ว จึงตรัส
ปรักษากับคามโภชกว่า ตุกรคามโภชก เราจะคิดอุบายอย่างไร
ต่อไปอีกเล่า

คามโภชกกราบทูลว่า ข้าแต่สมมติเทวราชเจ้า พากลกุมาร
นั้นเป็นคนทศคตะอนาถา จักได้เข้ามาแต่ไหน โดยเหตุนี้ ขอพระองค์
จงส่งราชทูตไปบอกว่ ให้พากลกุมารหามาตัวหนึ่งมาวิ่งแข่งชนกับมา
หลวงในวันพรุ่งนี้ พระพุทธเจ้าข้า

พระเจ้าพาราณสีได้ทรงฟังก็เห็นชอบด้วย จึงมีรับสั่งให้ราชบริษ
ผู้หนึ่งไปบอกพากลกุมาร ตามคำที่คามโภชกกราบทูลแล้วนั้น พากล
กุมารจึงบอกความตามท่ราชบริษมายอกนั้นแก่นางสขมาอันหา ผู้เป็น
ภรรยา ๆ จึงไปลวงเอาตัวหนึ่ง มีรูปอันงามต้งสินธพชาติอาชาไนย
ออกจากกระเปาะฟองไข่ของตน แล้วมอบให้แก่พากลกุมารผู้เป็นสามี

พากลกุมารก็ชนชอาชาไนยตรงไปยังราชตระกูล ครั้นถึงจึงลง
จากอาชาเข้าไปเฝ้าพระเจ้าพาราณสี ถวายบังคมแล้วทูลถามว่า ข้าแต่
สมมติเทวราช ข้าพระบาทได้ทราบเกล้าว่ มีรับสั่งให้ข้าพระบาทผู้
ทศคตะอนาถา นำอาชามาวิ่งแข่งชนกับมาหลวงหรือ พระพุทธเจ้าข้า

พระเจ้าพาราณสีตรัสว่ เออจริงต้งนั้นและ มีพระราชดำรัส
ตอบต้งนั้นแล้ว จึงตรัสขงคัยอำมาตย์ผู้หนึ่งว่ ตุกรพระนาย ท่าน
จงไปนำเอามาของเรามาขคน

อำมาตย์นั้นรับพระราชโองการแล้ว ก็ตรงไปยังโรงม้าหลวง
เลือกไค้อาชาตัวหนึ่งชงพ่วงพมิกำลังมาก แล้วนำมาถวายพระเจ้า

พาราณสี ๆ จึงมรยสั่งให้นายสารถชนชออาชาตวันนั้น แล้วให้พากุลกุมาร
ชนชมาทนามาจะวิ่งแข่งขัน แท้จริง เมืองพาราณสีนั้นโดยส่วนยาว
ได้ ๘ โยชน์ โดยส่วนกว้างประมาณ ๗ โยชน์ เพราะเหตุนั้น

พระเจ้าพาราณสีจึงตรัสบังคับว่า ท่านทั้งสองจงควยอาชาแข่งกันไปตั้ง
แต่ต้นกำแพงเมืองข้างนี้ วิ่งไปโดยรอบจนถึงที่สกัดกำแพงข้างหน้า
แล้วตรัสกำชับพากุลกุมารอีกว่า ถ้ามาของท่านอัยราชัย ท่านจะต้อง
ให้ภรรยาของท่านแก่เรา ตรัสดังนั้นแล้ว จึงมรยสั่งให้ปล่อยม้าทั้งสอง
พร้อมกัน มาทั้งสองนั้นก็วิ่งแข่งเสมอกันไปหน่อยหนึ่ง

ฝ่ายมาทพิย์เป็นสินธพอาชาไฉย มีกำลังอันว่องไวรวดเร็วยิ่งนัก
วิ่งไปพิกหนึ่งครู่ก็ถึงที่สกัดกำแพงข้างหน้า พากุลกุมารโพธิสัตว์
จึงลงจากอาชาเข้าไปถวายบังคมพระเจ้าพาราณสี แล้วนั่งอยู่ณที่อันควร
ข้างหนึ่ง ฝ่ายมาทหลวงนนมพเทออนชายงนก ต่อเวลาสายณหสมี
จึงวิ่งไปถึงที่สกัดกำแพงข้างหน้า พระเจ้าพาราณสีก็ถึงซึ่งความอัยราชัย
มีพระหฤทัยประกอบไปด้วยความละอายแลโทมนัส ข้างพากุลกุมาร
โพธิสัตว์ก็ถวายบังคมลา ชนอชาไนยกลับไปยังบ้านเรือนของตน

ลำดับนั้น พระเจ้าพาราณสีจึงตรัสปริกษาคามโกชกอีกว่า คุณกร
คามโกชก เราจะคิดอธิบายอย่างไรต่อไปอีกเล่า คามโกชกกกราบ
ทูลว่า ข้าแต่สมมติเทวราชเจ้า พากุลกุมารนั้นเป็นคนทศคตะอนาถา
จะได้ช้างงามาแต่ที่ไหน ข้าพระบาทเห็นด้วยเกล้าเช่นนั้น ขอพระองค์จึง
สั่งราชขรรชไป ให้ยกพากุลกุมารหาช้างงามาชนกับช้างหลวงในวัน
พรุ่งนี้ พระพทธเจ้าข้า พระเจ้าพาราณสีทรงเห็นชอบด้วย จึงสั่ง
ราชขรรชให้ไปยกพากุลกุมารเหมือนดังนั้น

พากุลกมารโพธิสัตว์จึงบอกความนั้นแก่ภรรยา นางสุขมาอัธทา
 จึงไปยงที่เพนท่เก็บฟองไข่ ตั้งสัตยาธิฐานแล้ว ก็นำเอาคชสารตัวหนึ่ง
 ออกจากกระเปาะไข่ คชสารนั้นมีอวัยวะทั้งปวงอันขาวล้วนควรเป็นราช
 พาหนะ ทั้งบริบูรณ์ไปด้วยสรรพลักษณะอันอุดม มีงาทั้งสองอันงอน
 งามคชชอยชค แลมีเล็บเท้าทั้งหมกอันแดงคจุน้ำครั่ง ทั้งประกอย
 ด้วยกำลังอันแก่ลวกกล้าสามารถ นางจึงพากุญชรชาตินั้นมา แล้ว
 มอบให้แก่พระโพธิสัตว์ ๆ ก็จึงพากุญชรนำไปสู่ราชตระกูล ถวายยังคม
 พระเจ้าพาราณสีแล้วทูลถามว่า ข้าแต่สมมติเทวราชเจ้า ข้าพระบาท
 ไต่ทราบเกล้าว่า มรยสั่งให้ข้าพระบาทนำช้างงามาชนกันข้างหลวง
 บัดนี้ข้าพระบาทได้นำมาแล้ว พระพุทธเจ้าข้า

พระเจ้าพาราณสีมพระราชดำรัสว่า เออจริงคิงนั้นและ แล้ว
 ขัญญาอำมาตย์ผู้หนึ่งว่า ทูลกรพระนาย ท่านจงไปนำเอาช้างหลวง
 มาเชือกหนึ่ง ครั้นอำมาตย์นั้นรบพระราชโองการแล้วก็ไปสู่โรงช้าง
 จึงนำเอาช้างหลวงตัวหนึ่งทั้งสูงทั้งใหญ่มาถวายให้ทอดพระเนตร จึงมี
 รัยสั่งว่า ท่านทั้งสองจงไปให้ช้างชนกันณสนามหน้าพระลาน ชน
 ทั้งหลายก็กระทำตามพระราชโองการ ปล่อยคชสารทั้งสองออกให้สู้
 กัน ช้างหลวงนั้นมีรูปร่างอันสูงใหญ่มาก ช้างที่พายนนั้นมีร่างกายอัน
 เล็กกว่า แต่มีกำลังอันแก่ลวกกล้าสามารถ

ช้างที่พายนนี้ ครั้นแลเห็นช้างหลวงก็กระทำโกญจนาท คจเสียง
 อสนบาตฉนน ช้างหลวงได้ฟังเสียงโกญจนาทก็มีความสทึงครันคร้าม
 กลัว จึงยกวงขนแล้วทำหางแขงชอดจท่อนไม้ ทำอาการหมนออก
 เหมือนจะวิ่งหนี แลวก็ลมนอนอยู่ณที่นั้น

พระเจ้าพาราณสีทอดพระเนตรเห็นดังนั้น ก็มีพระหฤทัยโทมน์ส
ยิ่งนัก ทั้งประกอบไปด้วยความละอายอดสูแก่ห่มราชบริพาร ทั้งพวก
มหาชนทั้งปวงก็ช้องสาธุการ ให้พรแก่พากลกumar โพธิสัตว์ ๆ ก็กราบ
ถวายบังคมลาพระเจ้าพาราณสี พาทพยัคฆ์ถกกลบมายังที่นาของตน

ในลำคยนั้น พระเจ้าพาราณสีจึงมีรับสั่งให้หาคาม โภชกชนเข้า
มาเฝ้า แล้วตรัสปรึกษาว่า ดูกรรคาม โภชก พากุลกumar นั้น ได้หัตถิ
รตนะมีอวยวะอันขาวล้วน มีงาอันงามแลมเลียเท่าอันแดง มา
ชนกษัตริย์ข้างหลวงของเรา ช้างของพากลกumar นั้นมีกำลังแกลวกกล้า
แลมเลียหัตถิฤทธิยิ่งนัก ทำให้ช้างหลวงของเราพ่ายแพ้ เพราะเหตุนี้
ท่านจะคิดอุบายอย่างไรต่อไปอีก

คาม โภชกกราบทูลว่า ข้าแต่สมมติเทวราชเจ้า ขอพระองค์
อย่าทรงพระปริวิตกเลย ข้าพระบาทเห็นด้วยเกล้าว่า ควรให้ตม้นำ
ให้ร้อนเคือกพล่านไล่ลงในอ่าง แล้วบังคับให้พากลกumar เอามือจุ่มลงใน
อ่างนารอนนั้น ถ้าพากลกumar ขัดรับสั่งไม่ทำตาม ก็จะต้องรับราชทัณฑ์
อันสาหัส เพราะเหตุนี้ ความปราถนาของพระองค์ก็จะสำเร็จดังพระราช
ประสงค์ พระพุทธเจ้าข้า

พระเจ้าพาราณสีทรงเห็นด้วย จึงให้ทำตามความแนะนำของ
คาม โภชก แล้วสั่งราชทูตให้ไปบอกพากลกumar มาเฝ้า ราชทูต
จึงไปบอกพากลกumar ว่า ดูกรรพากลกumar ยศนพระราชา มีรับสั่ง
ให้ท่านเข้าไปเฝ้า พากลกumar ได้ฟังดังนั้นจึงบอกแก่ภรรยา นาง
สุขมาอันธทาจึงไปยังที่เก็บขงฟองไข่ ตั้งสัจยาธิษฐานแล้ว นำเอา

ขุณฺณาสชาตก

ผลหมากผลหนึ่งออกจากฟองไข่มาส่งให้พระโพธิสัตว์แล้วบอกว่า ข้าแต่
 ท่านผู้เป็นสามี ท่านจงถือเอาผลหมากนั้นไปเฝ้าพระราชา ถ้าหาก
 พระราชาทรงบังคับให้ทำกิจการอันใด จงใส่ผลหมากนั้นเข้าในปากก่อน
 แล้วจึงกระทำชงกกิจการอนั้นนั้น ท่านอย่าสทึงกลัวภัยอันหนึ่งอันใดเลย
 พระโพธิสัตว์ได้ฟังดังนั้น จึ่งถือเอาผลหมากนั้นเข้าไปเฝ้าพระราชา
 ถวายบังคมแล้วนั่งอยู่เฉยที่ควรข้างหนึ่ง

ในกาลนั้น ราชบุรุษทั้งหลายตม้นำไว้ให้เคียดพล่านแล้วใส่ลงใน
 อ่าง เพราะฉะนั้น พระเจ้าพาราณสีตรัสบังคับพระโพธิสัตว์ว่า คุณกร
 พากุลกุมารท่านจงเอามือจุ่มลงในอ่างนั้นนั้น ถ้าท่านไม่ทำตามคำเรา
 เราจะให้ลงอาญาท่านถึงสาหัส

ในขณะนั้น พระโพธิสัตว์พากุลกุมารจึ่งใส่ผลหมากเข้าในปาก
 ตั้งสติยั้งฐานในใจว่า ถ้าต่อไปในอนาคตกาลภายหน้า ข้าพเจ้าจะ
 ได้ตรัสเป็นพระพุทธเจ้าไซริ นารอนที่เคียดพล่านนั้นจึ่งกลับเป็นน้ำเย็น
 ตั้งสติยั้งฐานตั้งนั้นแล้ว จึ่งเอามือจุ่มลงไปใ้อ่างนารอนนั้น ครั้นรู้ว่า
 นารอนนั้นเป็นน้ำเย็น จึ่งลงไปใ้อ่างอาบน้ำคำเกล้าแล้ว จึ่งขึ้นจาก
 อ่างมาถวายบังคมพระราชาแล้ว พระเจ้าพาราณสีเห็นดังนั้น ก็มีความ
 พิศวงประหลาดพระทัยยิ่งนัก ฝ่ายพระโพธิสัตว์ก็ถวายบังคมลากลับมา
 ยังกษัตริย์ของตน

ในลำดับนั้นพระเจ้าพาราณสีจึ่งทรงปรึกษากับคามโกชกว่า คุณกร
 คามโกชก ท่านเราจะทำอย่างไรต่อไป คามโกชกกราบทูลว่า ข้าแต่
 สมมติเทพดา ข้าพระบาทเห็นด้วยเกล้าว่า ควรให้ราชบุรุษคนหนึ่งเข้า

ไปอยู่ในกลองใหญ่ แล้วให้นำเอากลองนั้นไปวางไว้ณที่เรือนของพากล
 กุมาร ผู้เมียทั้งสองเห็นกลองนั้น ก็จะพูดปรึกษาหารือกันอย่างไร
 อย่างหนึ่ง ราชบริพารที่อยู่ในกลองได้ยินผู้เมียพูดกันอย่างไร ก็คงจะ
 มาบอกตามคำที่พูดกันนั้น เมื่อใดฟังคำพูดของผู้เมียทั้งสองก่อนแล้ว
 จึงค่อยคิดอธิบายต่อภายหลัง พระเจ้าพาราณสีได้ทรงฟังเห็นชอบด้วย
 จึงรับสั่งให้ราชบริพารคนหนึ่งเข้าไปอยู่ในกลองใหญ่ แล้วตรัสบังคับ
 อำมาตย์ผู้หนึ่งว่า คุณกรพระนาย ท่านจงนำเอากลองใหญ่นี้ไปตั้งไว้
 ณเรือนของพากลกุมาร

อำมาตย์นั้นรับพระราชโองการแล้ว จึงให้คน ๘ คนยกเอากลอง
 ใหญ่ไปยังที่นาของพากลกุมาร แล้วพูดว่า คุณกรพากลกุมาร ถ้ากลอง
 นั้นทเธรไบนตั้งอยู่ในเรือนของผู้ใด มาทว่าสักคนเคียวเท่านั้น ผู้เจ้า
 ของเรือนนั้นจักบริบูรณ์ด้วยบุตรแลธิดา บัดนี้พระเจ้าทรงพระเมตตา
 ท่าน มีรับสั่งให้เรานำเอากลองนี้มาตั้งไว้ในเรือนท่าน

พากลกุมารได้ฟังดังนั้น จึงรับว่าเป็นการดีแล้ว ท่านจงให้ตั้ง
 ไว้ภายในเรือนของเราเถิด อำมาตย์ราชบริพารก็ยกกลองขึ้นตั้งไว้ใน
 เรือนของพากลกุมาร แล้วก็พากันกลับไปบ้านเรือนของตน ๆ

ฝ่ายสามีภรรยาทั้งสองนั้น มีทันทจะไต่พิจารณาตุ๊กตองให้ถ้วนถ
 ครั้นเวลาถึงยามก็ลุกขึ้นสนทนากัน นางสุขมาอาศวนานจึงพูดขึ้น
 ก่อนว่า ข้าแต่สามี ถ้าหากว่า ท่านบริโภคฟองไข่ของสัตว์ทั้งหลาย
 ทั้งปวงไซ้ ข้าพเจ้าก็จักมีความร่ำร้อน ไม่สามารถที่จะยืนจะนั่ง
 นอนได้ เมื่อเป็นดังนี้ข้าพเจ้าก็ต้องลาท่านไปบ้านเมืองของข้าพเจ้า

ถ้าหากว่าท่านไม่บริโภคน้ำของสัตว์ทั้งหลายมีไก่เป็นต้นไซ้ เรา
ทั้งสองก็จะได้อยู่กันด้วยกันมีความสุขต่อไป เพราะฉะนั้นข้าพเจ้าจึงขอ
พรอนันต์แต่ท่าน คือจำเต็มแต่กันไป ท่านจงอย่าได้บริโภคน้ำของสัตว์ทั้งปวง
เลยเป็นอันขาด ครั้นผิวเมียทั้งสองสนทนากันดังนี้แล้ว ก็พากัน
เข้าทนอนหลับไป

ฝ่ายราชบริพารที่อยู่ภายในกลอง เมื่อได้ฟังถ้อยคำผิวเมียทั้งสอง
สนทนากัน ก็กำหนดจงจำไว้มั่นคงแล้ว ก็นอนอยู่ในกลองนั้น ครั้นรุ่ง
เช้าราชบริพารทั้งหลาย ก็มานำเอากลองนั้นไปถวายพระราชอาษาฯ จึงตรัส
ถามราชบริพารที่อยู่ในกลองว่า ผิวเมียทั้งสองนั้นมันพูดกันว่ากระไรบ้าง
ราชบริพารที่อยู่ในกลองก็ทูลความตามที่ได้ฟังนั้นให้ทรงทราบ

คามโกชกได้ฟังดังนั้นจึงทูลว่า ข้าแต่สมเด็จพระราชา ข้าพระบาท
เห็นด้วยเกล้าว่า เมื่อไม่ได้อภรรยาของพากุลกุมารแล้ว ก็ควรจะกระทำ
ให้อภรรยาของพากุลกุมารนั้นหนีไปเสีย หรือกระทำให้สองผิวเมียปลัด
พรากจากกันไป พระพุทธเจ้าข้า

พระเจ้าพาราณสีจึงตรัสถามว่า คุณกรคามโกชก ท่านจะกระทำ
ประการใด จึงจะให้นางนั้นหนีไปได้ แลจะกระทำอย่างไร จึงจะให้สาม
ภริยาทั้งสองมันปลัดพรากจากกันได้

คามโกชกกราบทูลว่า ข้าแต่สมเด็จพระราชา ข้าพระบาทเห็นด้วย
เกล้าว่าควรให้ตักแต่งภัตตาหารอันหมดจดสะอาดด้วย ควรให้ตักแต่ง
ขานนียโภชนาหารอันเจือด้วยฟองไข่ด้วย แล้วจึงเชิญอำมาตย์ทั้ง
หลาย มีเสนาบดีเป็นต้นด้วย เชิญคฤหบดีทั้งหลายมีเศรษฐีเป็นต้น

ด้วย ให้มาบริโภคน้ำพร้อมกันกับพากุลกุมาร พากุลกุมารนั้นก็จักบริโภคน้ำ
 ขาถนียบโภชนาอาหารอันเจือไปด้วยฟองไข่ ครั้นบริโภคน้ำแล้ว ภาวของ
 พากุลกุมารก็จักเกิดความเคืองร้อนขึ้นไป เมื่อเป็นดังนี้ ผู้เมียทั้งสอง
 นั้นก็ตองพลัดพรากจากกันเป็นธรรมดา เพราะฉะนั้นไม่ควรจะให้เห็นหน้า
 ขอพระองค์จึงมีรับสั่งให้กระทำพิธี ตั้งข้าพระบาทกราบทูลนฤเทก พระ
 พุทธเจ้าชา

พระเจ้าพาราณสีจึงมีรับสั่งให้พ่อครัวตักแต่งขาถนียบโภชนาอาหารอัน
 เจือด้วยฟองไข่ แล้วให้เชิญอิศรชนทั้งหลายมีเสนาบดีแลเศรษฐีเป็นต้น
 มาบริโภคน้ำพร้อมกันทั้งพากุลกุมารโพธิสัตว์ ตามคำของคามโฆชกซึ่ง
 กราบทูลแนะนำนั้น

ฝ่ายพากุลกุมารโพธิสัตว์ มิได้รู้ว่าโภชนาอาหารนั้นเจือไปด้วยฟอง
 ไข่ ก็บริโภคน้ำโภชนาอาหารตามความปรารถนา เมื่อบริโภคน้ำแล้ว นางสุขมา
 อันทาก็ให้ มีกายแลจิตตอันหวั่นไหวเร่าร้อน ไม่สามารถที่จะนั่งนอน
 ให้เป็นสุขอยู่ได้ จึงเที่ยวเดินไปตลอดที่นาทางสิ้น แล้วเรียกสุนัขนั้น
 เข้ามาใกล้ เมื่อจะสั่งความให้บอกแก่สามี จึงกล่าวคาถาว่า

สุนขทาส วจัน	มม สามีกั วทตุ
มยหิ หทยปริพาหา	อิธ วสิตุ นาสกขิ
สเจ มั อนุพนฺธิตุ	อิมาย ปจฺฉิมาทิสาย
ตี อุมคฺคิ คจฺฉตุ ๗	

ความว่า คุณกรสูนัชทาสา เจ้าจึงบอกถ้อยคำของเราแก่สามีของเราว่า
เรามีหทัยอันร้อนกระวนกระวายยิ่งนัก ไม่สามารถที่จะอยู่ในถิ่นใด ถ้า
หากว่าสามีของเราจะไปตามเราไซ้ร้ จึงไปโดยหนทางอันตรงในทิศ
ประจิมัน

เมื่อนางสุขมาอันธาทาสังความถึงสามีดังนี้แล้ว จึงสั่งแหวนหิ้ว
๓ วงให้แก่ลูกสูนัชชาแล้วบอกว่าเราจะขอลาไปบ้านเมืองของเรา
ถ้าแม้ว่าสามีของเราปราถนาจะไปตามเรา ก็จงไปตามที่เมืองเรานั้นเถิด
แต่ในระหว่างทางที่ไปนั้น มีแม่น้ำใหญ่แห่งหนึ่งกว้างประมาณ ๑๐ โยชน์
ขวางทางอยู่ ตั้งแต่เมืองพาราณสีไปถึงแม่น้ำนั้น ไกลประมาณ
สองแสนแปดสิบลวา ตั้งแต่แม่น้ำนั้นไปถึงเมืองที่อยู่ของเรา ไกลประมาณ
๒๘ โยชน์ นางบอกดังนี้แล้วก็ไปโดยอานุภาพของเทวดา โดยปราศจาก
สุวรรณโรคาพาธทุกข์ มีแต่ความผาสุกสำราญนิราศภัยในมรรคา จน
ตรายเท้าถึงเมืองอันเป็นแคว้นของบิดาแห่งตน

ฝ่ายพากุลกุมารโพธิสัตว์นั้น บริโภคโภชนาหารมีรสอันเลิศต่าง ๆ
แล้ว ครั้นเวลาเย็นก็กลับมายังที่นาของตน เมื่อไม่เห็นนางสุขมาอันธาทา
อันเป็นภรรยา ก็ประจุกจึงว่ามีหทัยอันแตกได้ ๗ ภาค จึงถามลูกสูนัช
ชา ๆ นั้นก็บอกความตามที่น่าสงสัยไว้ แล้วคายเอาแหวนหิ้ว ๓ วงมา
ส่งให้แก่พระโพธิสัตว์ ๆ ได้ฟังดังนั้น ก็รับเอาแหวนหิ้วแล้วเข้าไปใน
เรือนกระท่อม เมื่อรลกลงนางชนมาก็ร้องไห้รำพรรณพิลาป มีหน้าอัน
อาบไปด้วยน้ำตา จึงกล่าวคาถาทิ้งหลายว่า

สเจ ส่า จ นาทวิสุส	โก จ มม ตาโน โหติ
อิทานิ ปาโป ราชา จ	มม คนตุวา ตาณา จ กา
ปุพเพปิ กุกกุณฺณยุชฺโณ	อสฺสอภิชาวนโต จ
หตุถียุตฺธา มยฺหิ ตาณา	อุณฺโหนทโกตารณญจ
ตุยฺหานุภาเวน เจว	ปุณฺณสฺसानุภาเวน จ
ปาปโก ราชา น มม	ปสยฺหิ กาทฺ สกฺโกติ
อิโต จ มยฺหิ ตาโน โก	อนาถาหิ จ เอกโก
น สหาโย จ ชาติโก	น มาตาปีตฺตูปฺปฺนฺนุโจ
กา จ อมฺเหหิ สทฺธิว	นิสินฺโน วา สยโน วา
กา อมฺเหหิ สลฺลปฺนฺตา	ภฺฤชฺชนฺตาหิ เกหิ สทฺธิ
โกชนิ กา สมฺปาเทนฺตา	อโห อนาถาหิ เอโก
อณฺโณ สทฺธิ โส น มยฺหิ	มม หทยํ ผลิสฺสตี ๑

ความว่า ถ้านางสุขมาอันตามิได้อยู่กับเราแล้ว ใครเล่าจะ
 เป็นทพของเรานั่ง บัดนี้พระราชาก็เป็นผู้ลามกมกมาก เมื่อนาง
 มาไปเสียจากเราแล้ว ใครเล่าเขาจะเป็นทพแก่เราได้ แต่กาลก่อนนั้น
 พระราชาบังคับให้หาไก่ไปชน แลให้หามาไปวิ่งแข่งขัน แลให้หา
 ช้างไปชนกันกับช้างหลวง แลบังคับให้เอามอล่วงลงไปใต้อ่างน้ำอัน
 เกือกปลาน นางก็ไต่เป็นทพคานทานเราไว้ พระราชาผู้ลามกไม่
 สามารถจะข่มเหงข่มขี่เราได้ ก็ด้วยอานภาพของนางแลบุญญานภาพ
 ของนางนั้น แต่ขึ้นไป ใครเล่าเขาจะเป็นทพคานทานเรา อนึ่งเล่า
 เราก็คือเป็นคนผู้เกี่ยวเปลวเปลี่ยวอนาถาหาทพมิได้ ทั้งสหายแลญาติกา

ขณฺณาสชาคก

มารดาบิดาก็มิได้มี เรานั่งนอนเจรจาปราศรัยกับใครเล่า ใครจะ
 หาสำรัยกับเขาให้เราบริโภค แลเราจะบริโภคโภชนาหารกับใคร
 โอ้ตัวเรานอนอาภาหาคือพิงมิได้ เป็นคนผู้เดียวแท้ ๆ มีแต่สุนัขเป็นเพื่อน
 สอง ผู้คนที่จะเป็นที่พึ่งปกครองเป็นที่อาศัยของเรามีได้มี หทัย
 ของเราน่าที่จะแตกทำลาย

เมื่อพระโพธิสัตว์ร้องไห้ราพรรณพิลาปอยู่อย่างนี้ จนสิ้นกำลัง
 หยั่งลงสู่ความหลับ ครั้นรุ่งเช้าตนชน ก็เกิดงำสรวพรพทย์ของตน
 บรรคามี แล้วยกประตูเรือนผลักทำให้มันคงเป็นอันดี จึงไปหามารดา
 เลียงผู้ให้ลูกสุนัข ก็ช่วยสุนัขซึ่งเป็นสหายของตน แล้วเล่าเหตุ
 การณตงแต่เบื้องตนให้ฟังทุกประการ มารดาเลียงได้ฟังก็สลดใจมี
 ความสงสาร ร้องให้ปลาท่างหาอาหารให้พระโพธิสัตว์บริโภค แล้ว
 ให้พักอยู่ในเรือนนั้นคนหนึ่ง ครั้นรุ่งขึ้นเช้า พระโพธิสัตว์ก็อำลามารดา
 เลียง จึงเอาแหวน ๓ วงนั้นผูกขอคชายผ้าแล้ว มีสุนัขเป็นเพื่อนสอง
 ผนังหน้าเฉพาที่ศปรจิมตรงไป ครั้นถึงแม่น้ำใหญ่ก็พาสุนัขข้ามแม่น้ำ
 ไปด้วยกัน

แท้จริง แม่น้ำนั้นใหญ่กว้างประมาณ ๓๐ โยชน์ แต่เป็นแม่น้ำ
 ोनตนบางแห่งก็ย่นพอเท่าถึงดิน บางแห่งก็ลึกย่นหยิ่งเท่าไม่ถึง เพราะ
 เหตุนี้ แม่น้ำนั้นจึงมีนามชื่อว่าอุตตนา เป็นแม่น้ำที่ตนพอจะข้ามได้
 แต่พระโพธิสัตว์ข้ามแม่น้ำนั้นไป ประมาณสามคนสามวันจึงถึงฝั่ง
 ฝ่ายสุนัขนั้นพยายามตามเจ้าของ มิได้หยุดยั้งยืนอยู่ในที่แห่งใด
 แห่งหนึ่ง ก็มกายอนเห็นคเห่นอยทพสภาพสนกำลัง พอถึงฝั่งก็มี
 หทัยอันเหียวแห้งตายอยู่ณที่นั้น

พระโพธิสัตว์เห็นสุนัขทำกาลกิริยาตาย ก็ไม่สามารถที่จะออกกลิ่น
ความโศกไว้ได้ ก็ร้องให้ปริเทวนาการรำพรรณด้วยวาจา จึงกล่าว
วิลาปคาถาทิ้งหลายว่า

อโห ทุกข์ โข วตahi
อิทานิ โภ สหาโย จ
สุนข มม สหาย
อิทานahi คมิสุสามิ
हत्यปริพาहिहि

อัย สหาโย มมณจ
กถิ โข เอโกว คจุนติ
กุหิ เอกโก คโตสิ
เกน มคฺเคน วิจรนฺโต
กถิ หทยํ รูปสเม ฯ

ความว่า โอเรานัประกอบไปด้วยความทุกข์จริงหนอ สุนัขตัวนี้
เป็นเพื่อนของเราด้วย ทนใครเล่าจะเป็นเพื่อนของเรา เราจะได้ใคร
เป็นเพื่อนเค็รทางในกลางมรรคา เราผู้เดียวเท่านั้นจะไปตามนางสุขุมมา
อันหาอย่างไรได้ ตุกรสุนัขผู้เป็นสหายของเรา เจ้ามาทิ้งเราไว้ไป
แต่ผู้เดียวเจ้าไปอยู่ณที่ไหน บัดนี้เราจะเที่ยวไปโดยหนทางอะไรเล่า
เราไม่มีหทัยอันร้อนเราเหลือที่จะทนทาน ใครจะพึงระงับความกระวน
กระวายของเราได้ เราเป็นคนอนาถาแท้ ๆ เทียวอยู่แต่ผู้เดียว ไม่มี
ใครเป็นเพื่อนในหนทางอันเปลี่ยวเลย

ฝ่ายหมู่ญาติทั้งหลายของพากุลกุมารโพธิสัตว์ ซึ่งตายไปอยู่ที่
บังเกิดในดาวดึงส์พิภพนั้นมิอยู่ เพราะเหตุฉนั้น เทวบุตรผู้เป็นญาติ
องค์หนึ่ง เห็นพากุลกุมารรำปริเทวนาการอยู่อย่างนั้น ก็มีจิตต่อน
ประกอบไปด้วยความกรุณา จึงลงมาจากเทวโลก นฤมิตอัฐภาพ

เป็นแรงขืนไปสู่นักพากุลกุมาร ประคิษฐานอยู่ณที่เฉพาหน้า แล้ว
กล่าวคาถาว่า

มหาปุริส นีราหาโร

สุนขสุส มंसิ ยาจามิ

ตุวิ เม เทหิ อาหาริ

อหิ เต มคฺคิ เทสุสามิ ฯ

ความว่า คุณกรมหารุช เราเป็นผู้ขออาหารมีความหิวกระหายยิ่ง
นักจักมาขอเนื้อสุนัขท่านกิน ท่านจงให้เนื้อสุนัขนั้นเป็นอาหารแก่เราเถิด
เราจะชบออกหนทางที่ท่านจะไปให้แก่ท่าน

พากุลกุมารโพธิสัตว์นั้น ก็อนุญาตเนื้อสุนัขให้เป็นอาหาร แร้ง
เทวบุตรก็กระทำอาการเหมือนบริโภคนั้น แล้วก็พาพระโพธิสัตว์ไปสิ้นระยะ
ทางได้ ๗ โยชน์ จึงกระทำอาการประหนึ่งว่าตายอยู่ในทางนั้น

ในลำดับนั้น เทวบุตรผู้เป็นญาติอีกองค์หนึ่ง จึงลงมาจากเทวโลก
นฤมิตกายเป็นกาเข้าไปหาพระโพธิสัตว์ แล้วขอแร้งที่ตายนั้นว่า คุณ
กรมหารุช ท่านจงให้แร้งที่ตายนั้นแก่เราเถิด เราจะชบออกหนทางที่จะ
ไปให้แก่ท่าน พระโพธิสัตว์ก็อนุญาตแร้งที่ตายนั้นให้ กาทhevบุตรนั้น
ก็พาพระโพธิสัตว์ไปสิ้นระยะทางอีก ๗ โยชน์ ก็ทำประหนึ่งว่าตายอยู่
ในที่นั้น

ในลำดับนั้น เทวบุตรผู้เป็นญาติอีกองค์หนึ่ง ลงมานฤมิต
เป็นแมลงวันทอง เข้าไปขอกาที่ตายนั้นแก่พระโพธิสัตว์ ๆ ก็อนุญาตให้
แมลงวันเทวบุตรนั้นก็พาพระโพธิสัตว์ไปสิ้นระยะทางได้ ๗ โยชน์ ก็ทำ
ประหนึ่งว่าตายอยู่ณที่นั้น

แต่พากุลกุมารโพธิสัตว์ก็รทงไปโดยอานภพของเทวดาทที่แปลง
เพศมาตงกล่าวแล้วนน ลันระยะทางอันไกลไ้๒๓ โยชน์เป็นประมาณ

ในลำคยนั้น ท้าวสมพวานสักกเทวราชจึงลงมาจากสวรรค์ นฤมิต
ทิพกายให้มรสมีพรอัยพรายประหนึ่งว่าหิงห้อย ไปสู่สำนักพระโพธิสัตว์
ยืนอยู่ แล้วกล่าวคาถาว่า

มหาปรีส ตุมฺหณฺจ

ภรียา มม อวทา

ตุํ มคฺค วทตฺถาย

สตุตฺถกฺกํ คมิสฺสามิ

ความว่า ตุกรมหายบรช ภรรยาของท่านเขาไ้สั่งเราไว้ เพื่อ
ให้บอกหนทางแก่ท่าน บัคนเราจักไปยงเมืองสัตตกุกฺกนกร

ท้าวสักกเทวราชกล่าวคาถาตั้งนแล้ว จึงพาพระโพธิสัตว์ไปลัน
ระยะทางไ้๗ โยชน์ ก็ถึงฝั่งสระโยกขรณั้สระหนึ่ง ในสระโยกขรณั้
นั้นระคาทาศไปด้วยดอกประทมแลคอกกระมุทแลคอกอชลทงหลาย ที่
บริเวณสระนั้นประกยไปด้วยต้นไม้ทงหลาย อนันคอกแลผลต่าง ๆ กัน
น้ำในสระนั้นมิกลันอันหอมพงด้วยสคนธชาติ ควรเป็นราชบริโภคแล
เทวบริโภค บุคคลอนทเป็นสามัญไม่ควรบริโภค ที่ชอบสระนั้นแ่วค
ลอมไปด้วยต้นอโสภกพฤษทงปวง แลมีเรือนหลวงเป็นตำหนักตั้งอยู่
หลังหนึ่ง เพราะเหตุนั้น เมื่อท้าวสักกเทวราชพาพระโพธิสัตว์พากุล
กุมารไปถิง จึงให้พระโพธิสัตว์เขาไปพักอยู่ณตำหนักหลวงนั้น แลวจ
กล่าวคาถาว่า

อิธ วสตุ กุมาร

สฺเว ตโย ทาสี อาคมฺม

อุทกณฺจ อหริตุํ

ตุํ ตโย ปุจฺจนฺตฺสฺส การณํ ฯ

ความว่า คุณรพาทูลกุมาร ท่านจงอยู่ในตำแหน่งนี้ วันพรุ่งนี้
ทาสีสามคนจักพากันมาตักน้ำในสระนี้ ท่านจงถามเหตุผลกะทาสีสาม
คนนั้นเถิด ท้าวสักกเทวราชสั่งดังนั้นแล้ว ก็อินทรธานหายไปจากที่นั้น

เมื่อสมเด็จพระบรมโลกนาถ จะประกาศความนั้นให้แจ้งชัด จึงมี
พระพุทธานุญาตเป็นพระคาถาว่า

เทวราชา สุขมปติ

สกุโก ปุรินโท พุริ

อติ โส วตุวา พากุล

สคคกัย อปกุมิ ฯ

ความว่า ท้าวสุขุมยศีสักกเทวราชนั้น ครั้นบอกพาทูลกุมาร
โพธิสัตว์ดังนั้นแล้ว ก็หลีกไปสู่สักกเทวโลกอมรพิมาน

ฝ่ายนางสุขมาอณเฑธานั้น เมื่อคมนาการไปด้วยอานุภาพแห่งเทพคา
ครันถถึงเมืองสัตตกกุณครก็ไปเฝ้าพระราชบิดามารดา ถวายบังคมสอง
กษัตริย์แล้วนั่งอยู่

ในกาลนั้น พระเจ้าสัตตกกุณราชทอดพระเนตรเห็นพระราชธิดา จึง
ตรัสถามว่า คุณแม่ เจ้าไปอยู่กับกษัตริย์สามีของเจ้าแล้วเหตุไฉนเจ้าจึง
กลับมามีบิดาแล้ว หรือตัวเจ้ามีทุกขร้อนเป็นประการใด จึงได้มาหา
บิดาในกาลนี้

นางสุขมาอณเฑธาเทวีจึงทูลว่า ข้าแต่สมเด็จพระราชบิดา พากุล
กุมารผู้เป็นสามีของหม่อมฉันนั้น เป็นบุรุษประกอบด้วยลักษณะแลบุญญา
ธิการแต่ยังเกิดในตระกูลมหาสารอันก่อนเก่า บิดามารดาแลญาติสักคน
หนึ่งเล่าก็มีไฉนเลย - เป็นผู้นาถาทำนาเลี้ยงชีพอยู่แต่ผู้เดียว เพราะ
เหตุที่เป็นคนยากจนนั้นแล พระเจ้าพาราณสีผู้มีจิตตบ้ายิ่ง จึงทำการ

๕๐ พากุลชาตก

๓๓

เขียดเขี้ยพมีประการต่าง ๆ หม่อมฉันไม่สามารถจะอยู่กับสามีของ
หม่อมฉันได้ จึงหนีมาเฝ้าพระราชบิดาในกาลนี้ แล้วนางก็ทูลเล่า
ประพดติเหตุทั้งปวง ให้พระราชบิดาทรงทราบถ้วนทุกประการ เมื่อ
นางสุขมาอันธามาถึงสัตตกฤษณ์ครได้สองสามวัน พากุลกุมารโพธิสัตว์
นั้นก็มาถึงสระโยกขรรณ

พระเจ้าสัตตกฤษณ์ราชได้ทรงฟังประพดติเหตุทั้งปวง ก็มีไต่ตรัส
ประการใดมีพระหฤทัยปราณนาจะให้มีการสม โภชทำขวัญ ทั้งปราณนา
จะให้พระราชธิดานั้นสระพระเค็ยร จึงมีพระราชดำรัสสั่งทาสีสามคนว่า
เจ้าทั้งสามจงไปนำเอาน้ำในสระโยกขรรณมาให้ ธิดาเราอาบ เราจะมี การ
สม โภชทำขวัญธิดาของเรา ทาสีทั้งสามรับพระราชอาณัติแล้วก็พากัน
ไปยังสระโยกขรรณปราณนาจะตักน้ำในสระนั้น

ฝ่ายพากุลกุมารโพธิสัตว์ แลเห็นพวกทาสีจึงเิควเข้าไ้ใกล้
เมื่อจะไต่ถามทาสีทั้งสามนั้นจึงกล่าวคาถาว่า

ภคินีโย ตรุณรูปา

อุทกภาชนหตถา

อาคตา หริตูกั

กิสฺสตุถาย เม อัจจุขถ

ความว่า คุณกรน้องหญิงทั้งหลายผู้แรกร้อน ผู้มีมือถอภาชนะ
สำหรับตักน้ำ ท่านทั้งหลายพากันมาตักน้ำเพื่อประโยชน์อะไร จง
บอกให้เราทราบในกาลนี้

นางทาสีทั้งสามได้ฟังคำถามดังนั้น จึงบอกว่า ข้าแต่ท่านผู้เป็นสัต
บุรุษพระราชธิดาผู้เป็นเจ้านายของเรากลับมา พระเจ้าสัตตกฤษณ์ราชผู้เป็น

พระราชบิดาปรารถนาจะทำการสมโภช จึงมีพระราชดำรัสให้ข้าพเจ้า
ทั้งหลายมาตักน้ำ เพื่อจะให้พระราชธิดานั้นสรองสนานแลสระพระเคี้ยว

พากุลกุมารโพธิสัตว์ได้ฟังดังนั้น ก็มีความโลมณัส จึงดำริห์ว่า
ทำไฉนราชธิดานั้นจึงจะรู้ว่าเรามาอยู่ที่นี้ อย่างกระนั้นเลย เราควรจะตั้ง
สัตย์เสียดขารมึ คาริหคองนแลวจึงตั้งสัตยาธิษฐานว่า ถ้าในอนาคตกาล
ภายหน้า ข้าพเจ้าจะไต่ตรัสเป็นพระพุทธรเจ้าไซริ์ ขออย่าให้ทาสทั้งสาม
ยกหม้อน้ำชนไต่

ในกาลนั้น ทาสทั้งสามก็ไม่สามารถจะยกหม้อน้ำชนไต่ จึง
พากันยกมือไหว้พระโพธิสัตว์แล้วบอกว่า ข้าแต่ท่านผู้เป็นสัตบุรุษ ท่าน
จงช่วยยกหม้อน้ำให้ข้าพเจ้าด้วยเถิด เมื่อพระโพธิสัตว์จะเข้าไปช่วยยก
หม้อน้ำ จึงเอาแหวนห้วงหนึ่งใส่ลงในหม้อน้ำแล้วยกส่งให้ ทาส
เหล่านั้นก็นำเอาน้ำไปให้พระราชธิดาสรงสนาน

ในขณะที่พระราชธิดาสรงสนานอยู่ แหวนห้วงก็ตกลงจากหม้อน้ำ
สวมนิ้วพระหัตถ์ พระราชธิดาพิจารณาดูแหวนห้วงนั้น ก็รู้ซัดว่าสาม
ของเราตามมาถึงแล้ว จึงถามทาสทั้งสามว่า คุณกรแม่ทั้งหลาย นี้
แหวนห้วงของใคร ทาสทั้งสามจึงตอบว่า ข้าแต่พระแม่เจ้า ข้าพเจ้า
ทั้งหลายมีไต่ทรายเลย แต่ทว่าที่ใกล้สระโฆกขรณนั้น มีมานพหนุ่ม
น้อยคนหนึ่ง มีรูปร่างผิวพรรณอนันงามยิ่งนัก มาช่วยยกหม้อน้ำส่ง
พวกข้าพเจ้า ๆ จึงได้นำน้ำมาถวาย

พระราชธิดาได้ฟังดังนั้น จึงรีบไปเฝ้าพระราชบิดาถวายบังคมแล้ว
ทูลว่า ข้าแต่สมมติเทวราชเจ้า สามของหม้อมันตามมาถึงเมืองนี้

แล้ว ขคนพกอยู่ที่ตำหนักหลวงอันใกล้สระ โยกขรณี ขอพระราชบิดา
ได้ ไปรคพระราชทานผ้าสาฎกไปสักคู้หนึ่งในกาลนั้น

พระเจ้าสุทตถกกุฎราชโศกทรงฟัง จึงพระราชทานคู้ผ้าสาฎกในมือ
อำมาตย์ผู้หนึ่ง แล้วตรัสว่า ดูกงพระนาย ท่านจงนำผ้าสาฎกคู้นี้ไปที่
สระ โยกขรณี แล้วจงให้แก่บรุษผู้หนึ่งซึ่งอยู่ในตำหนักหลวง ให้บรุษ
นั้นนุ่งห่มผ้าคู้แล้วจงนำมาหาเรา

อำมาตย์นั้นรับพระราชโองการแล้ว ก็ถือเอาคู้ผ้าสาฎกไปให้พระ
โพิธสัตว์นุ่งห่ม แล้วนำมาเฝ้าพระเจ้าสุทตถกกุฎราช ๗ โศกทศพระเนตร
เห็นพระโพิธสัตว์ก็บังเกิดความพิศวง จึงทรงพระราชดำริหว่า ด้วยเรา
ชมเชย บรุษผู้นั้นมีรูปร่างผิวพรรณงามยิ่งนัก บรุษในพื้นปฐพีที่จะมีรูปร่าง
ผิวพรรณงามเหมือนบรุษผู้นั้น เรายังไม่เคยเห็นเลย ทรงพระดำริหว่า
แล้ว เมื่อจะตรัสเชิญพระโพิธสัตว์ให้นั่งณอาสนะจึงตรัสว่า ดูกงพ่อ
พากุลกุมาร ท่านจงนั่งณอาสนะอนัน แล้วจงบริโภคนิสทานตาม
สยายเถิด

พระโพิธสัตว์ได้ฟังพระราชดำรัสดังนั้น ก็มีพระหฤทัยโสมนัส
ยินดีเป็นที่ยิ่ง จึงถวายบังคมแล้วนั่งณท่อนควงข้างหนึ่ง แล้วบริโภคนิส
ทานอาหารมีรสอันเลิศต่าง ๆ ครั้นพระโพิธสัตว์บริโภคนิสทานแล้ว พระ
เจ้าสุทตถกกุฎราชปราธนาจะใคร่ททลองให้รู้ว่า บรุษผู้นั้นจักบริบูรณ์ด้วย
กำลังอิทธิฤทธิ์หรือไม่ จึงมีรับสั่งให้อำมาตย์ไปนำเอาสหัสสถามณ
(ธนที่ตองใช้กำลังบรุษพันคนจึงจะยกหรือโก่งขนได้) คู้เมืองมา อ้า
มาตย์นั้นจึงพาบรุษทั้งหลายพันคน ไปนำเอาสหัสสถามณมาวางลง
หน้าท่ง

ขัณฺณาสชาคก

ในกาลนั้น พระเจ้าสัตตทกกุฎราช จึงมีรับสั่งแก่พระโพธิสัตว์ว่า
คุณกรพากุลกุมาร เจ้าอาชยกสหัสสธามธนูชนไตรหรือไม่ว่า ถ้าเจ้ามี
กำลังสามารถอาชยกธนูชนไตร ก็จงยกชนให้เราเห็นประจักษ์ในกาลนั้น

พระโพธิสัตว์จึงทูลว่า ข้าแต่สมมติเทวราช ข้าพระองค์สามารถ
จะยกชนถวายให้ทอดพระเนตรได้ ทูลดังนี้แล้วก็ถวายบังคมพระเจ้า
สัตตทกกุฎราช จึงลุกขึ้นจากอาสน์ไปยกสหัสสธามธนูชนไตรสายเสียง
สนั่น เสียงสายธนูที่พระโพธิสัตว์ยกขึ้นนั้น ประคองว่าเสียงอันอันยลลือ
ลั่นไปในอากาศ แล้วพระโพธิสัตว์ก็เอาลูกธนูชนพาดยิงไป ลูกธนู
นั้นแล่นไปตลอดจักรวาล แล้วก็กลับเข้ามาสู่แหล่ง

พระเจ้าสัตตทกกุฎราชทอดพระเนตรเห็นดังนั้น ก็มีพระทัยโสมนัส
เป็นอย่างยิ่ง แลมีพระราชประสงค์จะทรงทดลองบุญญาภาพของพระ
โพธิสัตว์อีก จึงมีรับสั่งให้อามาตย์นำเอาเกวียนมาสองเล่ม แล้วให้เอา
เมล็ดงามาขยันทกลงในเกวียนเล่มหนึ่งให้เต็ม เกวียนอีกเล่มหนึ่งนั้น
ทำให้ว่างเปล่า แล้วมีพระราชดำรัสแก่พระโพธิสัตว์ว่า คุณกรพากุลกุมาร
เจ้าจงนำเอาเมล็ดงาออกจากเกวียนเล่มนี้ แล้วขยันทกลงในเกวียนเล่ม
ที่ว่างเปล่าในกาลนั้น

พระโพธิสัตว์ทูลฉลองพระราชโองการว่า ข้าพระองค์จะฉลอง
พระเดชพระคุณตามความสามารถ แล้วตั้งสัตยาธิษฐานในใจว่า ถ้า
ข้าพเจ้าจะไต่ตรัสเป็นพระพุทธรูปพิณูญ ในอนาคตกาลภายหน้าไซ้ ขอ
ให้เทพค้ำทั้งหลายนลงมาช่วยข้าพเจ้าในกาลนั้น

ขณะนั้น ท้าวโกสีย์สกกเทวราชได้ทราบคำสั่งตยาธิษฐานด้วย
ทิพยโสศ จึงพาเทพดาทั้งหลายลงมาจากดาวดึงส์พิภพ ช่วยกัน
นำเอาเมล็ดองุ่นออกจากเล่มเกวียนทখনทุก แล้วใส่ลงในเล่มเกวียนท
ว่างเปล่าให้เต็มในทันใด มีให้ชนทั้งหลายได้แลเห็นทิพยกายปรากฏ

ในกาลนั้น มหาชนทั้งหลายมีพระราชาเป็นประธาน ก็มีจิตต์
เบิกบานไสมนัส พระเจ้าสถิตกกุฎราชจึงมีพระราชดำรัสถามพระ โพธิสัตว์
ว่า ทุกรพากุลกุมาร เจ้ารุจกภรรยาของเจ้าหรือไม่ ครั้นพระโพธิสัตว์
ทูลว่าข้าพระองค์จรูจกพระพุทธรเจ้าชา จึงมรยสั่งให้ราชธิดาทั้งหลาย ๗
พระองค์ประคองกายมานั่งอยู่ภายในม่าน แล้วให้นนวมมือออกไปจาก
ม่านทีละองค์ ๆ ตามลำดับกัน

ในขณะนั้น ท้าวสกกเทวราช จึงกล่าวกระซิบที่หูพระ โพธิสัตว์ว่า
เราจะเปนแมลงวันทอง ถ้าเราไปจับอยู่ที่นนวมมือทখনออกมานวใด ท่าน
จงจับนนวมมือทখনออกมานั้น ครั้นกระซิบบอกแล้ว ก็แปลงเปนแมลงวัน
ไปจับอยู่ที่นนวมมือของนางสุขมาอันธาทาซงย่นออกมานั้น

พระ โพธิสัตว์เห็นแมลงวันทองเป็นสำคัญ จึงจับนนวมมือทখনออก
มานั้นแล้วร้องว่า นนวมนี้เป็นนนวมภรรยาของข้าพระองค์ ฝ่ายนางสุขมา
อันธาทาก็คลานออกมาจากม่าน กรายลงแทบเท้าของพระ โพธิสัตว์แล้ว
นั่งอยู่ ครั้นนรรุ่งชนพระเจ้าสถิตกกุฎราชก็อภิเษกชนทั้งสองให้ปกครอง
ราชสมบัติ เป็นกษัตริย์สืบสันตติวงศ์ในสถิตกกุฎนครนั้น

ฝ่ายพากุลกุมารโพธิสัตว์เสวยราชสมบัติได้ ๓ วัน ระลึกชนมา
ถึงพระราชาในเมืองพาราณสี ก็มีพระเหตุททยโทมสนัสยงนิก จึงทรง

ขุณยาสชาคก

คำริหว่า เราจักไปเมืองพาราณสี จักไปดูหน้าพระราชผู้ลามกมกมาก
 ในกาลนี้ คำริหทั้งนี้แล้ว จึงปรึกษากันนางสุขมาอันหาผู้เป็นอัครมเหษีๆ
 จึงทูลว่า ททรวงพระคาร์ห็นคแล้ว หม่อมฉันจักขอตามเสด็จไปด้วย
 กษัตริย์ทั้งสองปรึกษากันแล้ว ครั้นรุ่งขึ้นเช้า จึงพากันไปเฝ้าพระราช
 บิตามารดา ทูลเหตุที่จะไปนั้นให้ทรงทราบ

พระราชบิตามารดาทั้งสองทรงพระอนุญาตแล้ว ตรัสกำชับว่า เจ้า
 ทั้งสองจะไปนั้น จงเอาสหัสสตามธนูไปด้วย แล้วจงขออัครราชพากันไป
 ยังเมืองพาราณสี

กษัตริย์ทั้งสองได้ขออนุญาตก็มีความยินดี จึงพร้อมกันถวาย
 อภิวัตพระราชบิตามารดา แล้วพากันลงจากปราสาทปราสาท จึงให้
 นำอัครราชซึ่งมีกำลังกล้าหาญมาตัวหนึ่ง แล้วพากันขึ้นนั่งบนหลัง
 อัครราชอาชาไนย ขันอาชาไนยตรงไปยังเมืองพาราณสี สิ้นมรรคาวิถ
 ประมาณ ๒๗ โยชน์ ก็ถึงเรือนกระท่อมในทันหาซึ่งเคยอยู่มาแต่ก่อน
 แท้จริง พระยาอัครทที่เป็นพาหนะนั้น ประกอบด้วยกำลังอัน
 สามารถอาจไปสิ้นระยะทางได้ ๓๐๐ โยชน์ เพราะเหตุนี้ พอเพล
 สายณหสมัย จึงได้พาสองกษัตริย์ไปยังเมืองพาราณสี

ฝ่ายคามโกชกคนพาล เมื่อได้เห็นพากุลกุมารโพธิสัตว์อันมาใน
 ทนนี้ จึงนำความไปกราบทูลพระเจ้าพาราณสีว่า ข้าแต่สมมติเทวราช
 บิดนพากุลกุมารไปไต่เครื่องอลังการแต่พระราชองค์ใดองค์หนึ่งมา ประ
 คยกายกษัตริย์ทั้งภรรยาพากันขึ้นอาชามาในเมืองนี้ ถ้าละทิ้งไว้ให้เนิ่นช้า
 พลนิกายของพระราชานัน ก็จะถูกมาแวกล้อมเมืองพาราณสีเป็นมั่นคง

ขอพระองค์จงรีบไปจับพากุลกุมารฆ่าเสีย เอาเมียมาตั้งให้เป็นนาง
 อicumเหษี เมื่อทำไ้ค้คังน พลนิกายของพระราษานน้กจกไม่มาถงเมืองน
 พระเจ้าพาราณสีไ้ค้ทงฟงก้ทงเซอถอ จงมีพระราษโองการให้
 ประชุมโยธาหาญอันประกอบด้วยองค์ ๔ ครันเหล้าจตุรงคเสนนี้โยธาหาญ
 ผูกสอกอวฤษยทณภณทั้ประชุมกันพร้อมแล้ว พระเจ้าพาราณสีก้ทง
 เครื่องอลงการวิฤสิตเสริจสรพ เสค้จขนประทัยณคอคชสารพระทนน้คณ
 แวกล้อมไปด้วยหม่พหลพลนิกกร ยাত্রาทั้พออกจกพระนครพาราณสี
 ส่วนคามโกชกกขนชคอชางคทวหน้ก นำเสค้จไปนเียงหน้า ครันถงทนา
 ของพากุลกุมาร พระเจ้าพาราณสีทอคทั้คณาการเห็นพระโพธิสัตว์ อัน
 ยนม่าออยู่ณทนานน จงชพระหัตถ์ตรัสว่า - ทูกรอ้ายพากุลกุมาร มึงไ้
 เครื่องอลงการมาแต่กษัตริย์องค์ใด แล้วจะพากษัตริย์องค์นั้นมา
 ล้อมเมืองกหรือ กจะไม่ว้ชีวิตมึงละจะจับมึงฆ่าเสียในวันน แล้วจะ
 รีบเอาภรรยาของมึงเสียด้วย

พากุลกุมารโพธิสัตว์ไ้ค้ฟงคังน จงกล่าวตอบว่า ทูกรพระยา
 อ้นธพาลท่านไ้ค้คามโกชกเป็นทั้ปรักษา ปรธาณจะใคร่ไ้ภรรยาของ
 เรา แล้วกระทำคามข่มเขงข่มชเราด้วยอุบายต่าง ๆ ย้คันท่านปรธาณา
 จะฆ่าเราอีก เพราะเหตุนี้และ เราจะไม่่ว้ชีวิตท่านละ เราจะปลง
 ชีวิตท่านเสียด้วยน พคคังนแล้วกยกสหัสสธามธนชนเห็นยวสายคิต
 ไป เสียงสายธนทั้พระโพธิสัตว์คคันน ก้คังประกคังว่าเสียงอสนันธน
 ไปร้อยครั้ง

๔
ขณฺณาสชาคก

ด้วยอานภาพแห่งเสียงสายธนูนั้น พระเจ้าพาราณสีแลคามโกชก
 ก็ตกจากหลังคชสาร กระทำกาลกิริยาตายอยู่ณพนปฐพีพิศล บรรดา
 พวกหมู่พหลพลโยธาทาญบางพวกก็ตกจากหลังคชสารแลหลังอาชา บาง
 พวกก็ตกจากรถจากยานพาหนะต่าง ๆ พลโยธาทองโคที่ตั้งใจจะฆ่า
 พากุลกุมารโพธิสัตว์ พลโยธาทองนั้นก็ถึงชีวิตอนัตตตาย พวก
 โยธาทองหลายทมิชีวิตอยู่ ต่างก็มีความสทุงกลัวต่อมรณภัย พวกนี้
 ทิงศ์สตราวุธแล้วประคองอัญชลิตูลว่า ข้าแต่สมมติเทวราช พระองค์จึง
 ไปรคพระราชทานชีวิตแก่ข้าพระบาททั้งปวงเถิด ข้าพระบาททั้งหลายขอ
 ถวายวิสิราชสมบัติแก่พระองค์

ในกาลนั้นหมู่พหลจตุรงค์ราชโยธิต อิกทั้งชาวพระนครพาราณสี
 ลื่นทั้งปวงก็พร้อมใจกัน อัญเชิญพระโพธิสัตว์แลพระราชเทวีให้ขึ้นประทับ
 ณหลังคชาธาร แล้วแห่ห้อมกษัตริย์ทั้งสองเข้าไปในเมืองพาราณสี
 ตั้งพิธีราชาภิเษกให้กษัตริย์ทั้งสองครองราชอาณาจักร แล้วถวายพระ
 นามว่าพระเจ้าพากุลราช

จำเดิมแต่นั้นมา พระเจ้าพากุลราชก็ดำรงราชสมบัติโดยทศพิธ
 ราชธรรม เมื่อดวงนอญฐุมือโยสถ แลจาททสี่โยสถแลขณฺณทสี่โยสถ
 ก็มรยสังโฆมหาสนทั้งหลายมาประชุมกัน แล้วพระราชทานโอวาทสั่ง
 สอนแนะนำแลเสด็จธรรมเทศนา มหาสนทั้งหลายทั้งปวงก็ตั้งอยู่ในศีล ๕
 พากันกระทำบุญมีบริจาคทานเป็นต้น ครั้นสิ้นอายุก็กระทำกาลกิริยาตาย
 ไปเกิดในสวรรค์

ฝ่ายพระราชโอรสตัวนั้น ตั้งอยู่ในทศพิธราชธรรมจรรยา แล
ทรงส่งเคราะห์มหาชนด้วยสังคหะวัตถุ ๔ ประการ แลให้สร้างโรง
ทาน ๖ แห่ง ทรงบริจาคพระราชทรัพย์วันละ ๖ แสนสำหรับโรงทาน มี
พระฤทัยโสมนัสเบิกบานในมหาทานบริจาค พร้อมด้วยพระราชเทวี
สุขมาอัณษา ครั้นสิ้นพระชนม์ชีพก็ขึ้นไปยังเกิดในดาวดึงส์พิภพ

สตถา อิมิ ธมฺมเทสนิ อหริตฺวา สมเด็จพระบรมนราสภผู้
ศาสตราจารย์ ทรงนำพระธรรมเทศนานั้นมาตรัสประทานเทศนาแล้ว จึงมี
พระพุทธานุญาตว่า คุณกรภิกษุทั้งหลาย พระเทวทัตนั้นได้พยายามที่จะฆ่า
พระตถาคต แต่ในกาลนั้นท่านนั้นห้ามมิได้ แม้ถึงในชาติปางก่อน ก็ได้
พยายามในการที่จะฆ่าพระตถาคตตั้งแสดังมาแล้วนี้ มีพระพุทธานุญาต
ดังนี้แล้ว จึงทรงประชุมชาตกว่า ความโง่ชกในกาลครั้งนั้น กลียชาติ
มากคือพระเทวทัตในกาลนั้น พระยาพาราณสีในกาลครั้งนั้น กลียชาติมา
คือสัพพพุทธสักยราชในกาลนั้น บิดามารดาพากุลกุมารโอรสตัวในกาล
ครั้งนั้น กลียชาติมากคือพุทธบิดาพุทธมารดาในกาลนั้น มารดาเลี้ยงของ
พากุลกุมารโอรสตัวในกาลครั้งนั้น กลียชาติมากคือพระนางโคตมีใน
กาลนั้น ลูกสุนัขขาวในกาลครั้งนั้น กลียชาติมากคือราหุลกุมารพุทธชิโนรส
ในกาลนั้น เทพดาที่เป็นแสร้งในกาลครั้งนั้น กลียชาติมากคืออานนทพุทธ
อุยฺยสุจากในกาลนั้น เทพดาที่เป็นกาในกาลครั้งนั้น กลียชาติมากคือ
พระโมคคัลลานะในกาลนั้น เทพดาที่เป็นแมลงวันในกาลครั้งนั้น กลีย

ชาตีมาคือกาลทายัภิกษุในกาลนั้น ท้าวสักกเทวราชในกาลครั้งนั้น กลับ
 ชาตีมาคือพระอนรุทธสักยราชในกาลนั้น พระยาสัตตกกุฎราชในกาลครั้ง
 นั้น กลับชาตีมาคือพระสาริบุตรในกาลนั้น ราชนิกาหกคนในกาลนั้น
 กลับชาตีมาคือ นางอุบลวรรณาเถรี ๑ นางวิสาขามหาอุบาสิกา ๑ นาง
 เขมาภิกษุณี ๑ นางชนนยทกัลยาณี ๑ นางสามาวดี ๑ นางชชตตรา ๑
 รวม ๖ คนในกาลนั้น นางสุขมาอันธทาในกาลนั้น กลับชาตีมาคือพิมพา
 ยโสธรมารตาราหุลกุมารในกาลนั้น ฝ่ายปากุลกุมารโพธิสัตว์ในกาลครั้ง
 นั้น สืบขนธประวัติมาคือพระตถาคต ผู้เป็นอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าใน
 กาลนั้น ท่านทั้งหลายจึงจำทรงชาตกไว้ โดยนัยที่ตถาคตแสดงมานั้นแล

จบปากุลกุมารชาตก

พิมพ์ที่โรงพิมพ์ ไสภณพิพรรฒธนากร

ทำขลถนนราชยพิธ จังหวัดพระนคร

วันที่ ๓๑ มกราคม พ.ศ. ๒๔๗๑